

KUNSILL
NAZZJONALI
TAL-ANZJANI

L-ANZJANI LLUM

Nru. 97

Jannar - Marzu 2020

**IL-KUNSILL NAZZJONALI TAL-ANZJANI
JAWGURA LILL-ANZJANI U L-QRABATHOM KOLLHA
SENA ĠDIDA MIMLIJA RISQ, HENA,
SAHHA, PAĊI U PROSPERITÀ**

2020

LAQGHA ĠENERALI ANNWALI

KUNSILL NAZZJONALI TAL-ANZJANI

**SER TINŻAMM NHAR
IS-SIBT 14 TA' MARZU 2020**

**L-ISTITUT KATTOLIKU, IL-FURJANA
FID-9:00 am**

L-ANZJANI HUMA MISTIEDNA JATTENDU

Seduta Parlamentari: SOLIDARJETÁ BEJN IL-ĠENERAZZJONIJIET

Fis-7 ta' Ottubru 2019, ġewwa l-Parlament ta' Malta, ġiet imtella' Sessjoni Parlamentari bit-titlu: **SOLDARJETÁ BEJN IL-ĠENERAZZJONIJIET**

Din ġiet imtella' mill-Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani (KNA) flimkien mal-Kunsill Nazzjonali taż-Żgħażaġh (KNŻ), kif ukoll bil-koperazzjoni tas-Segretarjat Parlamentari għal

Persuni b'Diżabilitá u Anzjanita Attiva' kif ukoll tal-uffiċċju tal-Onor. Mr Speaker.

Hadu sehem diversi persuni mill-Għaqdiet Affiljati mal-Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani kif ukoll żgħażaġh mill-Għaqdiet Affiljati mall-Kunsill Nazzjonali taż-Żgħażaġh, hadu sehem ukoll numru ta' esperti fis-sugġett u membri parlamentari miż-żewġ naħat tal-Kamra.

Kienet seduta parlamentari interessanti ħafna fejn il-kelliema li hadu sehem urew li għalkemm iż-żewġ ġenerazzjonijiet b'etá differenti kbira bejniethom, huma kumplimentari għal xulxin.

It-Temi ewlenin kienu fuq (a) Ħajja Attiva, (b) Ghejxien Xieraq, (ċ) Solitudini u (d) Teknoloġija fil-Ħajja tal-Lum u ta' Ghada.

Din is-sessjoni ġiet trasmessa diretta kif ukoll repetuta diversi drabi fuq iċ-Channel tal-Parlament.

N.B. *Fil-harga li jmiss ser ingibu siltiet mid-diskorsi li saru waqt is-Sessjoni Parlamentari mid-diversi kelliema tal-Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani.*

Nazju Abela
PRO

Il-Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani japprezza d-dikjarazzjoni tal-Parlament dwar l-Emerġenza tal-Klima

Il-Kunsill Nazzjonali għall-Anzjani jinnota b'sodisfazzjon il-kontribut enormi tal-kunsill Nazzjonali taż-Żgħażaġh meta, bhala riżultat tas-Sessjoni Parlamentari taż-Żgħażaġh Maltin dwar il-ħarsien tal-Ambjent, irnexxielu jkun strumentali biex ikkonvinċa lill-Parlament kollu dwar kuxjenza ġdida u kompatta dwar l-Ambjent. Dan irriżulta fil-Parlament jiddikjara emerġenza tal-klima u l-Kumitat Parlamentari għall-Ambjent jiġi mgħolli bir-responsabbiltà li jibda jindirizza l-bidla fil-klima f'pajjiżna. Prosit lil kull min hadem b'heġġa u b'impenn biex jasal dan il-ftehim.

Dan hu pass kbir pożittiv u reali li kulhadd ħa pjaċir bih, speċjalment l-anzjani kollha Maltin u Ghawdxin li kien ilhom jixtiequh u jaspiraw għalih, għaliex hija l-ġenerazzjoni tagħhom l-aktar li tiftakar kemm Malta kienet isbaħ fi tfulithom u f'żgħožithom.

Għaldaqstant, il-Kunsill Nazzjonali Anzjani ġenwinament jittama li dan huwa biss il-bidu ta' qawmien ġdid f'pajjiżna fejn ilkoll se nibdew naħdmu biex mhux biss nissalvagwardjaw u nsahħu dak li baqgħalna iżda li ma nippermettux aktar il-qerda ta' dak kollu li hu sabiħ u ta' saħħa għall-bniedem. Il-Kunsill Nazzjonali Anzjani lest li, flimkien mal-Kunsill Nazzjonali taż-Żgħażaġh u għaqdiet oħra tal-volontarjat jkun fost il-protagonisti li lesti li jaraw li dan isehħ.

'L-ANZJANI LLUM' huwa lehen il-Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani li johroġ bla hlas kull tliet xhur biex iżomm lill-Anzjani kollha infurmati b'dak li qed jiġri dwarhom u għalihom, u biex jaqsam magħhom il-veduti, ideat u suggerimenti tagħhom.

IL-BORD EDITORJLI

Editor:

Vincent Piccinino

Membri:

Anthony Mulè Stagno,
Mary Farrugia, Nazju Abela,
Marica Attard Cassar

Proof Reader:

Sonya Micallef

Typing u Distribuzzjoni:

Marica Attard Cassar

IL-KUNSILL

President:

Anthony Mulè Stagno

Viċi President:

Peter Paul Bonnici

Segretarju:

Anthony Deguara

Ass. Segretarja:

Doris Aquilina

Teżorier:

Godwin C. Micallef

Ass. Teżorier:

Saviour Attard

Segretarju Internazzjonali:

Dr. Anthony De Giovanni

U.R.P.:

Nazju Abela

Membri:

John Barbara
Mary Farrugia
Alfred Mallia
Frank Mumford
Carmelo Sammut
Lino Debono (Co-Opted)

HINIJIET TAL-UFFIĊĠJU GĦALL-PUBBLIKU

Ċemplu għall-appuntament
mit-Tnejn sal-Ġimgħa
09:00 - 12:00

KUNSILL
NAZZJONALI
TAL-ANZJANI

INDIRIZZ POSTALI
'L-Anzjani Llum'
Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani
Triq Dom Mawru Inguanez,
Birkirkara - BKR 4811
Tel: 21 243860, 27 350271
E-mail: kna@onvol.net
www.kna.org.mt
Issettjat u Stampat: Bonnici's Press
36, Triq San Pawl, Valletta

EDITORJAL

Hbieb Anzjani, Insellmilkom Jikteb Vincent Piccinino - Editor

Fil-lejl ta' bejn l-24 u l-25 ta' Diċembru li għadda ma stajt norqod b'xejn. Kont anzjuż; fuq ix-xwiek, kif jgħidu, nistenna lil *Father Christmas* halli nara kienx ser jaqtagħli xewqti u jgħibli dak li tlabtu. Dis-sena, tlabtu jgħibli *tablet*; kemm għall-mogħdija taż-żmien kif ukoll biex, fl-istess hin, ikolli xi haġa biex inħabbel naqra moħħi halli forsi ma taqbadnix id-dimenzja. Imma, minflok *tablet*, *Father Christmas* għoġbu jgħibli affarijiet ohra li jiena ma tlabtux. Ngħid is-sewwa, għall-ewwel irrabajt ftit għalih. Dan xi għalu? Mela ma jafx jaqra? Jew irid jgħaddi ż-żmien bija wkoll? Hassejtni diżappuntat hafna u tgħidx kemm għamilt buri. Imma, meta qgħadt nifli sew l-affarijiet li għabli, irrealizzajt li *Father Christmas* mhux injorant daqskemm għamiltu.

Biex ngħid is-sew, għall-ewwel hsibt li veru għabli *tablet* għax l-għamla u l-qies tal-pakkett kienu l-istess imma, meta nehhejt il-karta fiddiena, mimlija simboli tal-Milied, dehret kaxxetta li, fuqha, kellha miktub: **Set ta' valuri għal hajja tajba**. Ikollok qalb tgħid: "Hawn biex se nghanbu?" Ftaħtha u, fil-wiċċ, tfaċċa **d-dehen**. Kwazi kwazi tibda thokk rasek imma, imbagħad, kien hemm nota taħt, bilkemm tidher, li kienet tgħid: "Biex tagħraf is-siwi veru ta' kollox!" Bdejt inqalleb u dlonk bdew jiffaċċaw, waħda wara l-ohra, **l-onestà**, għax, ladarba titlifha, mhux faċli terġa' tiksibha mill-ġdid bla mittiefsa; **l-irguliya**, għax il-bniedem il-kelma biss għandu, inkella ma tkunx taf fejn qiegħed miegħu; u **s-sens ta' ġustizzja**, biex tagħti lil Alla dak li hu ta' Alla u lil Ċesri dak li hu ta' Ċesri, u mhux tuża żewġ kejljiet differenti, skont kif jaqbillek!

Interessanti, hux tassew? Komplejt inqalleb iktar bil-hegġa u, qalb it-tiben u t-tajjar, sibt **l-empatija**, li tgħinek tpoġġi lilek innifsek fiż-żarbun ta' haddiehor u tara s-sitwazzjoni mill-*punto di vista* ta' dak li jkun ukoll, għax il-bniedem hu biss jaf xi jkun qed iħoss u hu biss jaf minn xiex ikun għaddej; **is-solidarjetà**, halli tiftakar timxi ma' haddiehor bħalma tixtieq li haddiehor jimxi miegħek; **it-tolleranza**, għax ebda bniedem mhu gżira u hadd m'għandu xi dritt divin li jahseb li tiegħu biss huwa tajjeb; u **l-mogħdrija**; biex tagħraf thenn u taħfer u dejjem tara lil Kristu fil-proxxmu tiegħek.

Qalb ir-rigali li bagħatli *Father Christmas* kien hemm wieħed daqsxejn iktar goff mill-ohrajn: **il-konsistenza**, għax faċli tipponfika, faċli tikkundanna, fejn ma jolqotx lilek; u faċli tgħid xi jmissu jagħmel haddiehor, imma dejjem trid iżzomm quddiem għajnejk li dak li hu tajjeb għalik huwa tajjeb għal haddiehor u dak li hu hażin għal haddiehor huwa hażin għalik ukoll; dejjem!

Fuq kollox, kien hemm **is-sabar** għax mhux kulhadd bilfors jara l-affarijiet bħalek u mhux kulhadd jifhem malajr daqsek u, għaldaqstant, is-sabar iservik biex, f'kull sitwazzjoni, tibqa' kalm, tissaporti u ma taqbiżlekx iċ-ċinga; lanqas quddiem il-provokazzjoni.

Imma, fil-qiegħ, kien hemm xi haġa li tiġborhom il-koll flimkien: **il-perseveranza**, biex qatt ma taqta' qalbek u ċċedi, la meta tara s-shab iswed tiela' minn wara x-xefaq u lanqas meta l-affarijiet jidhru mingħajr ebda tama ta' xejn.

Imbagħad, fil-qiegħ nett, kien hemm nota helwa li għabitni iktar f'sensija: "*Tablet*" kitibli *Father Christmas*, "tista' tmur tixtrih meta trid mill-hanut imma dawn l-affarijiet li qed nagħtik jien ma ssibhomx għall-bejgħ!" (Mela jaf jaqra, ja xadin li hu!)

Dis-sena, diġà ktibtli lil *Father Christmas*, avolja għad baqa' hafna sal-Milied li ġej. Ktibtli għax, minbarra li ridt niringrazzjah tar-rigali li tani, ridt ngħidlu wkoll biex, Milied ieħor, jagħti l-istess kaxxetta ta' rigali lil kull min jiktibli għax id-dinja tkun ferm ahjar milli hi illum kieku kulhadd ikollu iktar minnhom. Inhegġiġkom tfittxu tiktbulu għax il-veru *worth it!*

Lilkom u lill-għeżież tagħkom kollha, nixtiqilkom il-festi t-tajba flimkien ma' sena għdida mimlija ġid, risq, hena, barka, saħħa u sliem.

XI MIŻURI FIL-BAĠIT 2019 LI JOLQTU LILNA L-ANZJANI

ŽIDIET TAL-GHOLI TAL-HAJJA U TAL-PENJONI

Il-pensjonanti ser igawdu ż-żieda sħiha tal-gholi tal-hajja ta' €3.49 kif wkoll żieda oħra ta' €3.51 fil-ġimgħa.

TAXXA FUQ ID-DHUL

Id-dhul mhux taxxabli, mill-ewwel ta' Jannar 2020, ser jiżdied min €13,434 għal €13,798. Pensjonanti li jużaw ir-rati tal-miżżewġin ser igawdu wkoll minn eżenzjoni fuq it-taxxa fuq dhul ieħor sa €2000.

Mill-2020 pensjonanti jistgħu jagħzlu li flok iħallsu it-taxxa proviżjonali kull tliet xhur, din titnaqqasilhom direttament bħala persentaġġ mill-pensjoni nazzjonali.

SIGURTÀ SOĊJALI

L-ghotja ta' €300 lill-Anzjani li laħqu l-età ta' 75 sena jew aktar u jgħixu f'darhom jew mal-qraba ser tiġi mgedda. Dawk li laħqu l-età ta' 80 sena jew aktar mis-sena d-dieħla ser tiżdidilhom b'€50 oħra.

Din l-ghotja ser tingħata wkoll lill-anzjani li minn buthom qed jgħixu fi djar residenzjali għall-anzjani.

L-ghajnuna supplimentari għal dawk li laħqu l-65 sena jew aktar u qegħdin fir-riskju tal-povertà ser tiżdied b'€50 fis-sena.

Impjegati kemm fis-settur privat u dak pubbliku issa għandhom id-dritt li jagħzlu li jibqgħu jaħdmu minflok jirtiraw bil-pensjoni u b'hekk tiżdidilhom ir-rata tal-pensjoni tagħhom skont kemm idumu fl-impjeg qabel jirtiraw.

Is-Savings Bonds 62+ ser jerġgħu jinħarġu.

Madwar €13 –il miljun ser jiġu allokati biex ikomplu jiġu indirizzati l-ingustizzji u anomaliji tal-imghoddi.

Żieda ta' €200 fuq l-ammont ta' pensjoni tas-servizz li jiġi injorat fl-assessjar tal-pensjoni tas-sigurta soċjali. Hekk is-somma eżentata ser tilhaq l-€2,666.

Dawk li rċevew pensjoni tas-servizz u baqgħu jaħdmu jista' jkollom il-pensjoni kkalkulata mill-ġdid meta jilħqu l-età tal-pensjoni.

TRASPORT PUBBLIKU

It-Trasport Pubbliku b'xejn ser jingħata wkoll lill-anzjani li jagħlqu il-75 sena.

Appell għal min għandu xi kitba tiegħu li tkun informattiva u/jew ta' interess generali u jixtieqna nippubblikawhieu f'dan il-magazine.

Ix-xewqa tagħna hi li dan il-*magazine* jkun verament tagħkom u li jibqa' jkun ta' interess għalikom l-anzjani hbieb tagħna lkoll. Għaldaqstant, dawk li jixtiequ jaqsmu l-kitba tagħhom ma' sħabna l-anzjani billi tkun ippubblikata f'dan il-*magazine*, nistednuhom jibagħtuhielna u aħna nwegħduhom li, jekk il-kitba tagħhom tkun waħda informattiva u/jew ta' interess generali għall-qarrejja tagħna, aħna nippubblikawha. Jekk jogħgobkom ippruvwaw żommu l-kitba qasira kemm jista' jkun.

Il-Bord Editorjali ta' dan il-*magazine* japprezza anki l-kummenti li intom il-qarrejja jogħgobkom tagħmlulna, sew fuq il-kontenut kif ukoll fuq dak li tixtiequ li taraw ġdid ġo fih.

Min jixtieq jibgħat xi ittra lill-Editur jew xi kitba tiegħu għall-pubblikazzjoni f'dan il-fuljett jista' jagħmel dan billi jiktibilna f'dan l-indirizz – **Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani, Triq Dom Mawru Inguanez, Birkirkara, BKR 4811** jew billi jibgħatilna email fuq: **kna@onvol.net**

Il-Bord Editorjali jirriserva d-dritt li jiddeciedi jekk għandux jeditja u jippubblika jew le kull kitba li tintbagħat.

Medicina għax-xjuħija

Kitba ta' Patri Mario Attard OFM Cap

Il-kelma t'Alla tassew hi medicina; aktar u aktar fi żmien ix-xjuħija. Għalina l-anzjani, il-Mulej huwa sostenn. Hu jfarraglek ruhek u jwieżnek fi xjuħitek għax wilditu mart

ibnek li tħobbok u li, għalik, hi aħjar minn seba' wlied. Izommna! Sa xjuħitkom jien dejjem hu, sa meta jibjad xagħarkom nibqa' ngorrkom. Jien għamiltkom u jien nitgħabba bikom; u jien ingorrkom u nsalvakom. Ma jinsihex! Imqar meta nixjieħ u jibjad xagħri, la tinsinix, O Alla, sakemm inxandar ghemil idejk lil kull nisel, il-qawwa tiegħek lil kull min għad jiġi.

Lilna l-anzjani, il-Mulej żejtinna bl-għerf! Għalhekk, parir nistgħu nagħtuh! Mhux fix-xjuħija ssibu l-għerf? Mhux il-ħajja twila li gġib d-dehen? Imbagħad, is-sultan Rehobogħam ħa parir mingħand ix-xjuħ tal-kunsill, li missieru Salamun, kemm dam ħaj, kien iżommhom madwaru biex jgħinuh. U Rehobogħam staqsiehom: "Xi twegiba jidhrilkom li għandi nagħti lil dan il-poplu?" Kont inżomm li l-jiem jittkellmu u l-ħafna snin jgħallmu l-għerf.

Meta nkunu mal-Mulej, aħna l-anzjani nissuktaw nagħmlu ħafna frott u nfaħħruh. Il-bniedem ġust, bħall-palma jħaddar u bħaċ-ċedru tal-Libanu jikber. Imħawlin f'dar il-Mulej, iħaddru fil-btieħi tat-tempju t'Alla tagħna. Sa fi xjuħithom il-frott jagħmlu, kollhom ħajja u ħdura biex ixandru li ġust huwa l-Mulej, blata tiegħi u ebda qerq ma jinsab fih.

Ix-xjuħija għalina hi kuruna ta' gloriya! Ix-xagħar abjad kuruna ta' ġieħ li tinkiseb b'ħajja tajba. Il-foħrija taż-żgħażagħ hi saħħithom u l-bjuda ta' xagħarhom il-ġieħ tax-xjuħ. Anki fi xjuħitna, aħna l-anzjani msejhin biex inwettqu x-xogħol tal-Mulej għax ix-xogħol tas-Saltna t'Alla ma jiqafx. Imqar meta nixjieħ u jibjad xagħri, la tinsinix, O Alla; sakemm inxandar ghemil idejk lil kull nisel u l-qawwa tiegħek lil kull min għad jiġi. M'għola s-smewwiet il-ġustizzja tiegħek O Alla! Fwejjeġ kbar int għamilt; min hu bħalek O Alla! U hekk għamlu Mosè u Aaron, għamlu kif ordnalhom il-Mulej. U Mosè kellu tmenin sena u Aaron tlieta u tmenin meta kellmu lill-Fargħun. U l-Mulej kellem lil Mosè u lil Aaron u qalilhom: "Meta l-Fargħun ikellimkom u jgħidilkom: 'Aghmlu xi miraklu', inti għid lil Aaron: 'Hu l-ħatar tiegħek u ixħtu fl-art quddiem il-Fargħun.' U dan isir serp."

Il-Mulej jibqa' jisma' talbna bħala anzjani! U l-Mulej żar lil Sara bħalma kien qalilha u għamel magħha dak li kien wegħedha. U Sara tqalet u wildet iben lil Abraham fi xjuħitu, fiż-

żmien li kien qallu Alla. U Abraham semma 'l ibnu Izakk. Lilna l-anzjani irrispettawna! Lil min hu mdaħħal fiż-żmien tiħdux bl-aħrax imma wissih qisu missierek. Iz-żgħażagħ imxi magħhom bħal aħwa. Qum quddiem ix-xiħ b'xagħru abjad u agħtih qima u ibza' minn Alla tiegħek: Jiena l-Mulej. Elihu baqa' sieket waqt li kienu jittkellmu ma' Ġobb għax kienu akbar minnu fiż-żmien.

Il-Mulej jaħdem f'uliedu kollha, inkluż fina l-anzjani, biex iġibna naqblu max-xbieħa ta' Kristu Ibnu sal-aħħar! Jien żgur minn dan: li dak li beda din l-opra tajba fikom, iwassalha għat-tmiem tagħha sa ma jasal il-jum ta' Kristu Ġesù. Huwa hu li jwettaqkom sal-aħħar biex tkunu bla ħtija fil-jum ta' Sidna Ġesù Kristu. Alla jżomm kelmtu, minnu kontu msejhin biex tidhlu fix-xirka ta' Ibnu Sidna Ġesù Kristu.

Bl-għajjnuna tal-Ispirtu s-Santu, aħna l-anzjani nistgħu nagħtu dan il-parir: Tistaqsix kif inhi li ż-żminijiet ta' dari kienu aħjar minn tal-lum. Mhix ta' għaref mistoqsija bħal din.

Ix-xjuħija tfakkarna li rridunistabru! Imma dawk li jittamaw fil-Mulej jieħdu saħħithom, itellgħu l-gwienah bħall-ajkli, jiġru bla ma jegħjew u jimxu bla ma jintelqu. Għalhekk, ma naqtgħux qalbna għax, imqar jekk il-bniedem ta' barra jithassar, il-bniedem ta' ġewwa jiġgedded minn jum għal jum. Id-daqsxejn ta' tbatija tagħna ta' issa tħejjilna l-kobor ta' gloriya bla qies għal dejjem. Ulied l-ulied huma l-ġieħ tax-xjuħ u l-kburija ta' wlied missirijethom.

Aħna l-anzjani eżempji! Abraham kien xiħ u mdaħħal fiż-żmien u l-Mulej bierku f'kollox. U dawn huma s-snin ta' ħajjet Abraham; għex mija u ħamsa u sebghin sena. U Abraham ħa l-aħħar nifs u miet wara xjuħija twila, xiħ mimli bl-għomor u ngabar ma' niesu. Mija u għoxrin sena kellu Mosè meta miet; kien għadu ma ċċajparx dawl għajnejh u lanqas saħħtu ma rħietu. Jiena nitolbok, f'isem l-imħabba, jiena, Pawlu, raġel xwejjah u issa priġunier ta' Kristu Ġesù.

X'medicina għandna aħna l-anzjani fil-Kelma t'Alla! Għalhekk, nagħmlu tajjeb jekk noħduha kuljum billi naqrawha, nimmeditawha u npoġġuha fil-prattika!

Anniversarji mużikali marbutin mas-sena 2020

Kitba ta' Peter Paul Ciantar

Ludwig van Beethoven

Nibda dan l-artiklu tiegħi tal-lum billi nsemmi dak li, fl-opinjoni tiegħi, huwa l-aqwa anniversarju għas-sena 2020, il-250 sena mit-twelid ta' Beethoven. Niftakar qisu lbierah meta, fuq ir-*Rediffusion*, kont ipprezentajt sensiela ta' programmi bl-isem, *Beethoven - The Man and His Music*. Dak kien fl-okkażjoni tal-200 sena mit-twelid tal-kompożitur. Mamma tiegħi! Minn dakinhar 'l hawn, għaddew hamsin sena; nofs seklu, u qisu lbierah!

Din is-sensiela ta' programmi kienet ixxandret fuq dak li kien jissejjaħ il-*B Network tar-Rediffusion*. Ovvjament, din is-sensiela kienet marbuta kollha kemm hi ma' Beethoven; mużika, bijografija u tagħrif ieħor. Jien kelli f'idejja l-kitba filwaqt li l-ħabib tiegħi Godwin Scerri (li, aktar qabel, kien wiehed mill-għalliema tiegħi fis-sekondarja) u Marija DePares (li kienet toqghod ir-Rabat) kienu qraw l-iskript. Kienet saret fuq il-*B Network* għax niftakar li, dak iż-żmien, Victor Aquilina, il-Kap tal-Programmi, kien qalli li dak l-istazzjon jisimghuh ħafna Ingliżi f'Malta u, dak il-ħin ta' tard filgħaxija, kien ikun tassew ideali għal din il-kwalità ta' udjenza.

Illum il-ġurnata, nirraġuna (u żgur li ħafna jaqblu miegħi) li Beethoven ma jistenniex anniversarji għax Beethoven huwa l-kompożitur ta' kull sena. Inkiteb, u jibqa' jinkiteb, ħafna u ħafna dwar il-mużika maġika tiegħu. Beethoven ikkompona minn kollox u ħafna mix-xogħlijiet tiegħu huma mhux biss tajbin imma kapulavuri; u dawn fl-oqsma kollha li kkompona fihom. Wiehed dejjem irid iżomm f'moħħu li, minn kważi ta' tletin sena 'l quddiem, Ludwig van Beethoven beda jaffettwah is-smiġħ u spiċċa sakemm ittarrax għalkollox. Madankollu, fiż-żmien meta ma kien jisma' xejn, Beethoven tana l-aqwa kapulavuri tiegħu, fosthom is-sinfonija korali Nru. 9 li gābet tibdil sostanzjali fl-iżvilupp tas-sinfonija.

Is-sena 2020 fiha diversi anniversarji oħra u, f'dan l-artiklu, ser insemmi xi wħud minnhom.

Max Bruch

Max Bruch, kompożitur Ġermaniż, miet fit-2 t'Ottubru tal-1920 meta kellu 61 sena u, għalhekk, din is-sena, qed infakkru l-100 sena mill-mewt tiegħu. Nghidilkom minnufih li dan il-kompożitur ikkompona madwar mitejn biċċa

xogħol mużikali imma ismu huwa marbut biss mal-famuż kuncert għall-vjolin Numru 1. Infatti, Bruch ikkompona tliet kuncerti għall-vjolin imma n-numru wiehed huwa speċjali.

Ħafna huma dawk li jsostnu li l-Ġermanja għandha erba' kuncerti kbar għall-vjolin; l-ewwel ta' Beethoven, warajh dak ta' Brahms u t-tnejn l-oħra huma dak ta' Mendelssohn u dan ta' Bruch. Bruch kien jaf dwar il-kobor tal-kuncerti tiegħu tant li dejjem kien jokrob (biex nġhidu hekk) għax idoqqu biss in-Numru 1 u jhallu barra ż-żewġ kuncerti l-oħrajn tiegħu. Imma, id-dinja mużikali tat risposta għal dan għax il-kuncert għall-vjolin numru 1 ta' Bruch huwa tassew xi ħaġa speċjali.

Henri Vieuxtemps

Henri Vieuxtemps twieled fis-17 ta' Frar 1820 (mitejn sena ilu) u miet meta kellu sittin sena. Jien dejjem nistqar li dan il-kompożitur u vjolinista kbir Belġjan jixraq lu ħafna aktar għarfien fil-qasam mużikali. Ismu huwa marbut mal-importanza ġdida u kbira fil-qasam tal-istorja tal-vjolin. Kien esponent kbir fl-iskola tal-vjolin f'nofs is-seklu dsatax. Bħala vjolinista kbir, kellu wkoll vjolin speċjali, *Guarneri del Gesù* u, għall-vjolin, ikkompona diversi xogħlijiet fosthom seba' kuncerti li, ħafna minnhom, igawdu r-repertorju tal-aqwa vjolinisti tas-swali tal-kuncerti.

Insemmi wkoll li Vieuxtemps ikkompona diversi xogħlijiet mużikali oħrajn, fosthom *overture* bl-innu nazzjonali Belġjan, imma ismu, l-aktar li huwa marbut, huwa mal-kuncerti għall-vjolin li kkompona.

Nicolò Paganini

U la ġiet għall-vjolini, ħa nsemmi vjolinista kbir ieħor; din id-darba, it-Taljan Nicolò Paganini li miet mija u tmenin sena ilu, sewwasew fis-27 ta' Mejju 1840. Paganini poġġa fil-kompożizzjonijiet tiegħu għall-vjolin l-oġhla teknika possibbli għal dan l-istrument. Biżżejjed wiehed isemmi l-famużi *Caprici* għall-vjolin solo. Dak iż-żmien, Paganini

kien qisu x-xitan tal-vjolin u x-xitan donnu li daħal fih tassew tant li Paganini rifjuta l-qassis hdejn is-sodda tal-mewt tiegħu għall-aħħar talb. Huwa miet fl-età ta' 57 sena f'Nizza u kellhom jgħaddu erba' snin biex il-fdalijiet tiegħu setgħu jiġu trasportati lejn Genoa, fejn kien twieled, biex, sa fl-aħħar, indifen fiċ-Ċimiterju La Villetta f'Parma, ftit 'il bogħod minn Genoa. Biex seta' jsir dan, kien hemm bżonn il-permessi speċjali mill-Papa Gregorju XVI.

Issa, ngħiduha kif inhi, meta wiehed isemmi l-vjolin, f'moħħu jkollu minnufih lil Paganini, mhux hekk? Jingħad li kien kapaċi jdoqq tna-x-il nota f'sekonda; mamma mia! Kellu swaba' twal u rqaq ħafna u mingħajr ebda restrizzjoni fit-tgħawwiġ tagħhom. Kien jagħti spettaklu qawwi waqt id-daqq tant li kienu laqqmuh ir-Raġel tal-Lastiku.

Tajjeb ukoll li wiehed jgħid li Paganini beda jdoqq il-mandolina u mhux il-vjolin u dan meta kellu ħames snin. Sentejn wara, qabad il-vjolin u, ta' ħdax-il sena, deher għall-ewwel darba quddiem il-pubbliku f'Genoa. Ta' ħmistax-il sena, far bil-popolarità imma qabad ukoll il-vizzju tax-xorb u vizzji koroh oħrajn ukoll.

Bela Bartok

Fl-opinjoni tiegħi, l-akbar żewġ kompożituri

Ungerizi fl-istorja mużikali tagħha kienu Franz Liszt u Bela Bartok. Bartok, li huwa wkoll ikkunsidrat bħala wiehed mill-aqwa kompożituri tas-seklu għoxrin, miet ta' 64 sena bil-lewkimja, fi sptar fi New York, ħamsa u sebgħin sena ilu, f'Settembru tal-1945. Għall-funeral tiegħu, ftit li xejn attendew nies, tneħħi lil martu, ibnu u ħabib kbir tiegħu, għax Bartok qatt ma ħassu li huwa Amerikan għalkemm kellu ċ-ċittadinanza Amerikana.

Bartok mar l-Amerka fl-1940 għax is-sitwazzjoni politika f'pajjiżu kienet sejra mill-ħazin għall-aħħar. Huwa kien oppona bis-siħ lin-Naziżmu u l-ħsibijiet politiċi tiegħu kontra n-Naziżmu ġabuh f'inkwiet kbir f'pajjiżu. Għaldaqstant, Bartok ħarab flimkien ma' martu lejn l-Amerka u ssetilja fil-Belt ta' New York.

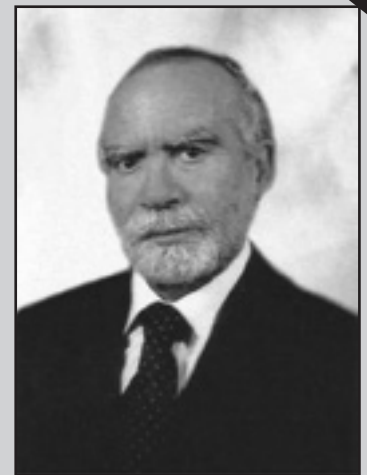
Il-fdalijiet ta' Bartok ittieħdu lura l-Ungerija eżatt mat-tmiem tal-era komunista f'pajjiżu. Dakinhar, mal-wasla tal-fdalijiet tiegħu f'Budapest, fis-7 ta' Lulju 1988, saru ċelebrazzjonijiet kbar fil-pajjiż. Bela Bartok ħadem bis-siħ għall-mużika u sawwar ħafna mill-mużika tiegħu mal-għeruq tal-mużika folkloristika Ungeriza.

Naturalment, din is-sena 2020, hemm aktar anniversarji marbutin ma' ismijiet kbar fil-qasam mużikali imma jien ser ikolli nieqaf hawn għax l-ispazju daqshekk jippermettili.

APPREZZAMENT Maurice de Gaetano

Fl-20 ta' Settembru 2019, tħabbret il-mewt ta' Maurice. Huwa kien membru fil-Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani wara li kien ġie maħtur fl-Assemblea Ġenerali Annwali tal-Kunsill f'Marzu tal-2007, mill-Għaqda Veterani Laburista. Huwa dam membru fil-Kunsill għal 8 snin, sal-2015. Matul dawn is-snin kollha huwa ta kontribut kbir favur l-anzjani.

Maurice kien bniedem ħabrieki, biežel u enerġetiku u fl-istess ħin kreattiv. Dejjem jaċċetta li jagħti l-għajjnuna tiegħu – u din l-għajjnuna, bosta drabi kienet tkun siewja ħafna u ta' valur. Kien jistenna li għad għandu quddiemu aktar snin ta' hidma. Fost din il-hidma kien jagħti l-hin lill-Partit Laburista fil-Fondazzjoni Ideat fejn kien parti minn tim fuq il-proġett ta' skola politika, fil-Veterani Laburisti u fil-Kumitat ta' Ħal Balzan. Kien imur jagħmel *talks* f'ħafna Ċentri. Huwa kien bniedem li jħobb l-ambjent u ta' sikwiet kien jitkellem u anki jikteb fuq l-ambjent. Fil-waqt li l-Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani jħossu ferm obligat lejgħ għas-snin twal ta' servizz li huwa ta, f'isem il-President u l-membri tal-Kunsill, nagħtu l-kondoljanzi tagħna lis-Sinjura de Gaetano, lil uliedu Alistair u Oliver u l-familjari, u nwegħduhom li niftakru fih fit-talb tagħna.

Agħtih O Mulej il-mistrieħ ta' dejjem!

Karattri u tifikiriet ta' Victor Rizzo minn Raħal Ġdid li joqgħod in-Naxxar

Dahla

Dawn il-ftit tifikiriet u ħsibijiet johduni lura lejn tfuliti u kkommettejthom fuq il-karta biex nerġa' nagħti l-ħajja lil karattri li għexu tassew u li, ħafna minnhom, kont spiss narahom fi tfuliti. Ħafna minn dawn in-nies kienu jgħixu fis-snin sittin fi Triq Santa Monika, u fl-inħawi tagħha, ir-Raħal Ġdid. B'li qed nikteb ma rrid inwegġa' lil hadd. Irrid biss inbattal il-garigor ta' tifikiriet u ħsibijiet minn moħħi. Lil dawn in-nies nixtieq nerġa' nagħtihom il-ħajja. Irrid inwassalhom lilkom kif kont narahom, kif kont nosservahom, kif kont inħosshom jien meta kont żgħir. Irrid niftaħ tiegħa żgħira u nistieden lill-qarrej biex, flimkien miegħi, jagħti titwila lejn il-mod kif kienet il-ħajja fis-sittinijiet; għall-inqas, kif kont naraha jien minn nuċċali ta' tifel ta' ftit snin.

Il-karattri msemmin jien f'dawn ir-rakkonti m'għandhom l-ebda preferenza. Qegħdin jidhru biss hekk kif qed ingibhom quddiem għajnejja jterru fi Triq Santa Monika u fl-inħawi tal-madwar. Kull rakkont huwa minnu.

Ġamri tal-forn

Fi Triq Sammat, kien hemm il-forn ta' Ġamri, tista' tgħid, kantuniera u nofs 'il bogħod mid-dar tagħna. Ħafna min-nies tal-inħawi, speċjalment nhar ta' Ħadd, kienu jlestu dixx tal-ikel, jgħattuh b'sarvetta u arahom sejr in bih għand tal-forn. Għall-ħabta ta' nofsinhar, imbagħad, tara l-istess nies sejr in lura għand tal-forn biex jgħbru l-ikel imsajjar, jaħraq u lest. L-aktar ikel popolari kien ikun xi patata l-forn bil-majjal jew inkella xi timpana jew ross il-forn. Hekk kif tagħtih id-dixx, Ġamri, jew xi hadd minn hutu, kien jagħtik biċċa landa b'numru mnaqqax fuqha. Min-naħa tiegħu, huwa kien ikollu landa tewmija, jgħifieri, landa oħra bħala eżattament u bl-istess numru mnaqqax fuqha, u din Ġamri kien jiftagħha fid-dixx. Meta tmur lura biex tiġbor id-dixx tiegħek, kont tirritorna l-biċċa landa tiegħek u Ġamri jfittex id-dixx li għandu fih il-biċċa landa li n-numru tagħha kien jikkorrespondi man-numru tiegħek. B'hekk, kien jinżamm kontroll shiħ li jassigura li kulhadd jieħu d-dar id-dixx tal-ikel tiegħu u mhux jieħu ta' xi haddieħor bi żball.

Biex iqabbad il-forn, Ġamri kien kwazi

jaċċetta kollox bħal, ngħidu aħna, għamara qadima, sigġijiet miksurin u bibien biż-żebgħa b'kollox. Dak iż-żmien, hadd ma kien jgħaddilu minn moħħu li tista' ssir xi ħsara lill-ambjent jew lis-saħħa tal-bniedem minħabba li l-ikel kien jiġi msajjar b'nar li kien qed jaqbad b'xi biċċiet tal-injam mimlijin żebgħa u msiemer kollha msaddin.

Ta' spiss, nhar ta' Sibt, omni kienet tagħmel it-taħlita ta' kejk u, wara li nkun knist b'subgħajja dak li kien ikun baqa' fil-qiegħ tal-borma, arani mmur għand Ġamri biex nagħtih il-kejk halli jsajjarulna fil-forn tiegħu. Naturalment, il-ħin sal-erbgha kont narah twil wisq u qisu ma jrid jgħaddi qatt sakemm nerġa' mmur għand Ġamri biex niġbor il-kejk lest u tant ifuħ. Kif nasal id-dar, omni mill-ewwel kienet tgħidilna biex intuh ċans jiksaħ, għax għadu shun. U, allura, kien ikolli nerġa' nistenna sakemm naqsam dak l-imbieriek ta' kejk.

Mal-ewwel ġimgħa ta' Diċembru, omni kienet tibda taħseb biex tixtri l-ingredjenti għall-kejk tal-Milied bħal, ngħidu aħna, konfettura, żbib, sultana, ċirasa u lewż. Meta t-taħlita tal-kejk tkun lesta, dritt għal għand Ġamri imma, din id-darba, omni kienet tfakkarni biex ngħidli li dak il-kejk irid ħafna nar. Għalkemm illum insejt kemm kien iżommilna Ġamri biex jaħmilna xi haġa, naf żgur li, għall-kejk tal-Milied, kien iżommilna ferm iżjed minn kejk ieħor normali.

Mela darba, kellna xi haġa mhux tas-soltu għal Ġamri. Ħadnilu dixx karawett biex jixwihulna. Dakinhar, kien hija Ronald li mar biex jiġbor id-dixx. Meta ġie lura, kien eċitat għax Ġamri ma żammlux flus. Stramba din! Mhux għax Ġamri kien xi wiehed qammiel imma dejjem żamm il-flus tal-furnata. Hekk kif kixfet is-sarvetta minn fuq id-dixx, omni malajr intebhet għaliex ma kienx żammilna flus Ġamri; għax kien kiel nofsu. Dakinhar tgħallimt li, lil Ġamri, kont tista' tafdah b'kollox, barra bil-karawett!

Għaliex?

Anthony Borg

Min hu fis-sakra
U min mejjet għal qatra.

Min jgħix f'ġenna tal-art
U min fl-infern.

Ir-rebgha ta' ftit
It-tbatija ta' ħafna.

Mill-ktieb tat-tifkiriet 'Fjuri li ma Jinxful'

tal-Prof. Oliver Friggieri

Il-ferħa kbira ta' ffit soldi

Il-kamra, bħall-bqija tal-appartament, kienet mimlija statwi ta' qaddisin u inkwatri tal-Qalb ta' Ġesù u tal-Qalb ta' Marija. Tnejn minnhom, kellhom lampa żghira hamra tal-elettriku tixgħel lejli u nhar quddiemha u bi ffit fjuri friski li z-zija kienet tixtri kuljum mit-triq tas-suq, kantuniera warajna.

"Għalfejn qgħadt iġġib il-borża bl-ikel miegħek?" riedet tkun taf malli bdejt intektek bil-kuċċarina fuq il-bajda b'id waħda, waqt li bl-oħra bdejt inqarmeċ kisra ħobż mixwija, tassew mixwija li fil-ġnub kienet kważi maħruqa. Hekk nafu l-ħobż mixwi ta' niesna l-qodma. Ma ħaditx pjaċir li ommi hejjietli l-ikel hi wkoll, ħsibt bejni u bejn ruħi, u komplejt niekol. "Ma tafx ommok, ruħi li, miegħi, ma jkun jonqsok xejn? Inti t-tifel ta' hija."

"Għamlitli ffit galletti u ffit biskuttelli u flixkun luminata wkoll."

"Imm' issa, li se tixrob it-te, tiħux ħwejjeg keshin, ruħi."

"Għandi xelin ukoll."

"Issa tiekol xejn aktar qabel torqod."

"Dawk għall-iskola għal għada, zi."

"Kont inlestilek kolazzjon apposta għall-iskola, kieku."

"U bix-xelin nixtri ħafna affarijiet; ballun taċ-ċarruta mingħand Ċensina ta' quddiem l-iskola. Jiswa sold, imma malajr jitqatta' mal-ewwel daqqa ta' sieq u, jekk imurilna f'nofs it-triq u tgħaffġu karozza, jitgħattan u ma ġġibu b'xejn. Ikollna nixtru ieħor. U nixtri l-ħelu wkoll, u għandi bżonn gomma u lapes godda wkoll."

"Mel' għada, qabel titlaq, nagħtik xi ħaġa oħra jien ukoll."

"U le, zi."

"Għaliex le, ruħi? Inti t-tifel ta' hija." U, sadanittant, kienet ħdejja bilwieqfa, tmellisli xaqħri u ġġebbidli n-nokkli bil-ħlewwa.

Għall-bidu, kont nistħi minnha u kont inbaxxi rasi lejn l-art, jew nevita li nħares dritt f'wiċċha, u kont inlaqlaq u nħawwad fil-kliem u, saħansitra, nitkellem xott xott jew naqa' fil-muta, skont il-burdata. Imma, maż-żmien, ma bqajtx imgerrex u, fid-dar taz-zija, kont inħossni f'dari wkoll. Anzi, kont drajt nixtieq li norqod għandha għax kellha kumditá u spazju aktar milli kellna aħna fid-dar ta' Balzunetta fejn, miegħi, kienu jgħixu t-tliet ħuti l-oħra. Hawn kont qisni s-sid iż-żgħir ta' kollox.

Malli ntfajt fis-sodda, in-nghas beda jagħmel bija. Iz-zija tfiet id-dawl tal-lampa l-kbira u ħalliet biss id-dawl ċkejken tal-lampa quddiem l-inkwatu tal-Qalb ta' Ġesù.

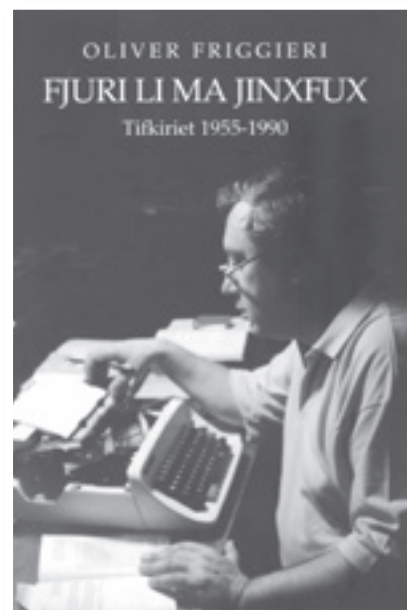
"Issa ngħidu flimkien it-talba ta' qabel l-irqad," qaltli u jien bdejt intenni warajha.

"Bil-mod, bil-mod, tgħaġġilx," widdbitni minn taħt l-ilsien waqt li bdiet iddeffisli l-kutra taħt is-saqqu min-naħiet kollha tas-sodda. Imbagħad, ħarġet inkiss inkiss u tfiet id-dawl tal-kuritur.

L-għada qomt waħdi fil-ħin u hassejtni kburi li ma kellix bżonn li hi tiġi tqajjimni. Hi kienet ilha ħin twil li bakkret u kienet diġà xeħtet fuqha l-libsa tas-soltu; libsa skura minn fuq s'isfel, sa taħt irkobbtejha sewwa. Xaġħarha kien diġà miġbud lura, b'toppu żgħir u tond fuq wara. F'widnejha, kien hemm, bħal dejjem, par imsielet qodma tal-fidda, skuri, ma jleqqux ħafna u, ma' għonqha, kemm kemm mikxuf, kienet tidher imdendla ġizirana bis-Salib.

"Issa meta terġa' tiġi?" staqsietni malli rgajt bdejt intektek fuq il-bajda mgħollija u bdejt inqarmeċ il-ħobż mixwi u nħares lejn il-kikkra te biex nara jekk reġax kien fih ħafna halib żejjed.

"Meta tgħidli l-mamá nerġa' niġi; forsi l-ġimgħa d-dieħla."

Dendilli l-qoffa!

Kitba ta' Carmen Dimech

Snintwalilu, meta *s-supermarkets* kienu t-triq u t-triq kienet *is-supermarket*, meta *s-supermarkets* lanqas biss kienu għadhom *fil-konċepiment* tagħhom hawn Malta, bejjiegħa ta' kull ġens

ta' oġġetti kienu jiġu fit-toroq tagħna jgħajtu b'hanġra daqsieq biex jgħarrfu lin-nies b'dak li kien ikollhom għall-bejgħ. Għadni nisma' f'widnejja l-għajta ta' bosta minnhom qisu lbierah. Tal-pitrolju kellu għajta żgangata u maħnuqa tant li kien jiftiehem li qed ibiġh minn kollox barra pitrolju. Imma n-nies kienet dratu u kulhadd kien jinduna min hu. Tar-rizzi jgħajjat u jiftaħar bir-rizzi mimli u dik li tbiġh il-ħut kienet tiġi bil-kavetta mserrħa fuq il-kawwara fuq rasha u tahlef li għadu frisk. Tal-hobż kien jinfurmak li kellu varjetà shiħa minn hobż tal-Malti, pastaduri, bziezen, biskuttelli u galletti sa ottijiet helwin biex tbillhom fil-kafè jew fit-te. U tal-ħaxix kien jgħabbi pitkalija shiħa fuq il-karrettun tiegħu u jvarja l-għajta tiegħu minn ħin għall-ieħor biex ilaħħaq ma' kollox u ma' kulhadd. Insomma, kollha bl-għajta partikolari tagħhom.

Jien trabbejt il-Belt. Ilkoll nafu li l-Belt tisser bini għoli, djar kbar, kerrejiet u xi ftit appartamenti in-naħa tal-Mandraġġ; jiġifieri, bini b'turġien kemm trid. Imma l-Malti jilhaqlu! Biex il-mara tad-dar ma taqlax saqajha tiela' u niezla dawk l-indani kollha, instab mezz komdu billi tniżżel daqsxejn ta' qoffa mill-gallarija, fiha tpoġġi l-flus, mill-gallarija stess, tgħid lill-bejjiegħ xi jkollha bżonn u, jekk ikun haqqha l-bqija, il-bejjiegħ ipoġġihelha fil-qoffa flimkien ma' dak li tkun xtrat. X'kumdità hux? Meta kien jgħaddi tar-rizzi, ommi kienet tpoġġilu platt naqra fond fil-qoffa u tgħidlu jaqsmilha nofs tużżana. U n-nanna Lużar, li kienet toqgħod magħna, erħilha tbill il-bieba tal-hobż u tawwar qalb dawk l-ilsna ħomor tar-rizzi u tilgħaq xuftejha. U għidli x'int tiekol!

Tgħidulix li rrid inreġġa' l-arloġġ lura! Imma jien tgħiduli xejn għax *is-supermarkets* tal-lum ma tantx niffansjahom. L-ewwel nett, kull wieħed fih daqs nofs ix-Xaġħra tal-Furjana u, jekk għandek bżonn tixtri nofs tużżana bajd u ma tafx fejn qegħdin (jew bidlulhom posthom) trid taqla' saqajk tfittex. U, meta ssibhom u tara xi jmiss fuq il-lista, trid terġa tibda tfittex u x'aktarx li, dak li tkun trid, ikun in-naħa l-oħra tas-*supermarket*;

in-naħa ta' Balzunetta. U dawn huma biss ftit eżempji żgħar għax, barra minn hekk, ġo dawn l-imberkin *supermarkets*, tmur biex, mingħalik, se teħles b'għaxar ewro u tispicċa tonfoq ħamsin għax, ladarba tara, titħajjar u tibda tixtri anki dak li m'għandekx bżonn, jew li tista' tgħaddi mingħajru. Imbagħad trid iġġor it-toqol tal-basktijiet u, jekk m'għandekx karozza, għidli kif se tagħmel. U, jekk għandek karozza, Alla biss jaf fejn ipparkjajtha għax il-parking mimli. Għandek tgħid, kemm konna iktar moqdijin inniżżlu l-qoffa!

Niftakar li waħda miz-zijiet kienet toqgħod nofs kantuniera 'l bogħod minna u ommi spiss kienet tibgħatni għandha, daqqa b'ħaġa u daqqa b'oħra. Niftakar kienet tgħidli, "M'hemmx għalfejn titla'; għid liz-zija Gertie ddendillek il-qoffa u poġġihelha fiha." U jien erħini ngħajjat minn nofs it-triq taħt il-gallarija taz-zija biex la jien ma noqgħod nitla' dak it-taraġ kollu u lanqas hi ma jkollha toqgħod tinzlu u terġa' titilgħu.

Iz-zija Gertie u anki z-ziju Spiru issa ilhom ftit li marru hdejn il-Bambin. Uliedhom kollha kienu żżewġu u telqu minn dik id-dar, nofs kantuniera 'l bogħod minn fejn konna noqogħdu aħna, minbarra wieħed li baqa' ġuvni u baqa' joqgħod hemm sa ma xjaħ. Dan l-aħħar, il-Mulej għamillu appuntament biex jerġa' jiltaqa' ma' missieru u ma' ommu. Id-dar tbattlet u s-sid ried iċ-ċwieviet lura. Iltaqgħu l-aħwa biex jaraw kif se jaqsmu dak li kien hemm ta' xi valur fid-dar u, lili, staqsewni jekk irridx xi ħaġa qabel ma jiddisponu minn dak li kien għad fadal. Bid-dmugħ f'għajnejja, għeditilhom, "Tiftakru kemm kont niġi taħt il-gallarija tagħkom ngħajjat liz-zija Gertie biex iddendilli l-qoffa?"

U l-kuġina Lizzie fil-pront qaltli bi tbissima, "Taf li dik il-qoffa għadha hemm; fil-kamra tal-imbarazz?" Jiġifieri, f'dik il-kamra li, illum, għax sirna aktar puliti, qed insejħulha l-*boxroom*! "Jekk tridha," kompliet tgħidli kuġinti Lizzie, "tista' toħodha għax, min ġej joqgħod hawn, żgur li jarmiha!" Ħarġitha u tathieli; bil-ħabel irqiq originali tagħha mkebbeb pulit ġo fiha; ħabel li, min jaf kemm-il darba tela' u niżel mill-gallarija taz-zija Gertie. Qoffa għajjiena u ftit imkabra biż-żmien. Dażgur li jarmiha min ġej joqgħod hawn! Għax għalih ma tisser xejn; ma fihiex memorji! Imma jien ħadtha f'idi u d-dmugħ iktar beda jidied.

Kos hux? Kemm bqajna nifirħu bix-xejn aħna l-antiki? Illum, hadd m'għadu jniżżel il-qoffa. Illum iniżżlu l-*app* u jixtru *on-line*. Imma, jien, dik il-qoffa żammejtha b'għożża u poġġejtha fejn inkun nista' naraha ħalli żgur qatt ma ninsa lil sidtha.

Il-Milied u s-sena t-tajba lil kulhadd!

Il-vjaġġi ta' Missierna l-Appostlu San Pawl

jikteb Fr Charles Buttigieg

San Ġwann Damaxxena u San Ambroġ isejhju lil San Pawl id-Duttur tal-Ġnus. Huwa, fuq kollox, l-Appostlu tal-Ġnus għax għamel vjaġġi twal biex ixandar lill-ġnus kollha. Fl-2012, l-istudjuż Lhudi Geza Vermes sostna li l-familja ta' San Pawl kienet mill-Galilea, eżattament minn Gischala, qrib Nazaret u Kefr Berim. Ta' tmint ijiem, għamlulu ċ-ċirkonċiżjoni u tawh l-isem ta' Sawl, isem li jfisser 'il-mixtieq', għall-ewwel re tal-poplu Lhudi, Sawl, li kien mit-tribù ta' Benjamin. Bejn is-snin 24 u 30, l-adolessent Sawlu mar Ġerusalem u tħarreg bir-reqqa fil-harsien tal-ligi tal-Lhud bħala Farizew iżda żgur li ma kienx f'Ġerusalem meta Ġesù beda l-ministeru tiegħu. Sawlu kien bniedem intelligenti, mimli heġġa u b'ħafna kwalitajiet tajbin imma, fil-fond ta' qalbu, kien għadu ma skopriex lil Kristu bħala t-Triq, il-Verità u l-Ħajja. Kien, proprju, f'din il-fehma ta' persekuzzjoni li ltaqa' ma' Ġesù fi Triqtu lejn Damasku. Din il-laqgħa ma' Kristu bidlet b'mod radikali l-ħajja ta' Pawlu.

Huwa fl-Atti tal-Appostli ta' San Luqa, li kien s-sieheb ta' Pawlu fil-ħidma missjunarja tiegħu, li nsibu narrazzjoni ordnata tal-ħidma missjunarja ta' San Pawl. Fl-Atti huma msemmijin 102 postijiet differenti li żar. Wara l-konverżjoni u s-sejha tiegħu, Pawlu sar ħolqien ġdid fi Kristu, tghammed minn Ananija, wara tliet ijiem ma jarax, u għamel żmien irtirat fid-deżert fl-Arabja fejn kellu diversi rivelazzjonijiet. Lura f'Damasku, huwa kellu jaħrab għax riedu joqtluh u mar Ġerusalem għal ħmistax-il ġurnata fejn iltaqa' ma' Pietru u, b'hekk, kellu l-ewwel kuntatt mal-Knisja. Imma ma damx Ġerusalem għax kellu jaħrab mill-ġdid u mar Tarsu. Hawnhekk, San Pawl għamel diversi snin ta' silenzju, żmien twil ta' purifikazzjoni u meditazzjoni, jipprepara ruħu għall-ministeru ta' evanġelizzazzjoni.

L-ewwel vjaġġ missjunarju tiegħu, bejn is-snin 45 u 49, kien minn Antioġja, fis-Sirja għal Ċipru u n-nofsinar tal-Anatolja, fl-Asja Minuri. Għall-ewwel, kien ma' Barnaba u Marku mbagħad kompli l-vjaġġ għal rasu. Fil-Konċilju ta' Ġerusalem, li sar fis-sena 49, San Pawl saħaq li l-pagani kellhom jedd jidhlu fir-religjon ta' Kristu mingħajr ma jkunu miżmumin għall-osservanza tal-ligi.

It-tieni vjaġġ missjunarju tiegħu, bejn is-snin 50 u 52, huwa kien akkompanjat minn Silas u mar lejn iċ-Ċiliċja u l-Anatolja, Derbe u Listris, fejn għammed lil Timotju. Żar ukoll Ikonju, Antioġja, Frigja, il-Galazja u Troas u, wara, baqa' sejjer, saħansitra, lejn l-Ewropa u l-Maċedonja fejn żar

il-bliet ta' Filippi, Apollonja, Tessalonika, Bereja u baqa' nieżel fil-bliet Griegi ta' Atena u Korintu. Wara, mar Kenkre, Efesu, iċ-Ċesareja u lura lejn Ġerusalem. F'dan il-vjaġġ, issieheb miegħu San Luqa, probabbilment fi Troas. Żgur li, għas-sena 50, kien ġewwa Korintu, kif huwa indikat mill-iskrizzjoni ta' Delfi.

It-tielet vjaġġ missjunarju tiegħu, bejn is-snin 53 u 58, beda minn Antioġja fis-Sirja u reġa' żar il-komunitajiet li kien waqqaf fil-Galazja, fil-Frigja, fil-Greċja, fl-Albanija u fl-Asja Minuri, b'mod partikulari, f'Efesu fejn dam madwar tliet snin. Lura Ġerusalem, Pawlu kien arrestat u miżmum għal sentejn shaħ, fil-Foritizza Antonja, bejn snin 58 u 60.

Ir-raba' vjaġġ kien bħala prigunier biex jappella quddiem Ċesare imma jibqa' dejjem wieħed missjunarju għax, wara maltempata u skont il-Providenza t'Alla, kien jeħtieġ jghaddi Malta, fejn dam hawn għal tliet xhur shaħ. Miegħu, ġie wkoll San Luqa, li min jaf kemm hejja xogħol għall-opra letterarja tiegħu, il-Vanġelju skont San Luqa, kif, nimmaġina, anki għamel, kemm dam Malta, San Pawl. F'Ruma, San Pawl dam sentejn il-habs fiċ-ċella ta' Tulljanu sakemm ġie meħlus fis-sena 62. Wara dan, kellu l-possibiltà jerga' jżur xi komunitajiet li kien waqqaf qabel, fosthom, f'Efesu u fi Kreta.

Ħa l-martierju f'post illum imsejjaħ *Le Tre Fontane*, f'Ruma fis-sena 67 u, permezz tiegħu, inkuruna hidmietu wara t-tieni arrest tiegħu li, taħt il-persekuzzjoni ta' Neruni, kien ferm iktar iebes minn dak ta' qablu. Il-fdalijiet tiegħu jinsabu fil-Bażilika ta' *San Paolo Fuori le Mura*, barra mill-ħitan tal-belt l-antika. Hemmhekk, fl-1823, kienet instabet skrizzjoni li tgħid: '*Paulo Apostolo Martyri.*' L-istudjużi jaħsbu li San Pawl għamel sbatax-il elf kilometru ta' vjaġġi; distanza daqs dik bejn Londra u Melbourne. Skont Sofronju, Patrijarka ta' Ġerusalem, San Pawl mar anki sal-Brittanja. Dawn il-vjaġġi, San Pawl għamilhom biex ixandar l-Evanġelju ta' Kristu. Minn dan kollu naraw li San Pawl investa l-missjoni tiegħu lejn il-Punent, jiġifieri, fl-Ewropa u, għalhekk, ma marx la l-Etjopja u lanqas lejn in-naħa tax-xmara Ewfrate, fil-lvant, fil-Mesopotamja u fil-Persja.

Nagħlaq bit-talba sabiħa ta' San Ġorġ Preca dwar San Pawl: "Pawlu, kbir Appostlu, Missierna fil-fidi u dawl tal-ġnus kollha; itlob 'l Alla għalina. Għall-merti u għall-interċessjoni ta' San Pawl, tinżel fuqna l-barka ta' Ġesù Kristu u timliena bl-ispirtu ta' mhabba biex naqdu, kif nistgħu, lill-proxxmu tagħna, speċjalment fit-tagħlim. Ammen".

Lanċa ġejja u oħra sejra

Novella ta' Lina Brockdorff

"Isma' boy!" Ir-raġel għamel sinjal b'idu lejn it-tifel u kompli, "ha; dis-sitthabbiet għalik."

"Ilek il-ġimgħa kollha tagħtini sitthabbiet kuljum. U mhux dil-ġimgħa biss, imma bosta ġimgħat ta' qabel ukoll."

"Għaliex? Ma tridhiex?"

"Le; irridha, imma bilkemm irrid nemmen. Ha ndoqqlok oħra. Toghġbok 'Lanċa ġejja?'"

"Iva, imma taf li qatt ma tgħidli grazzi?"

"U, dak għax ninsa. Ismagħni ha ndoqqhielek. Din għalik biss!"

"Imma kulhadd se jismagħha; ma nistgħux insoddulhom widnejhom; mhux hekk?"

"Jien se nibqa' quddiemek halli kulhadd ikun jaf li din għalik." U hekk għamel dak it-tifel t'għaxar snin, liebes imċerċer li xejn ma kellu dehra ta' ndafa fuqu. Bilkemm kellu qalb iwarrab minn quddiem dak ir-raġel. Xtaq ikun jaf aktar dwaru u għaliex kien tant qalbu tajba miegħu. Forsi xi sinjur? Liebes pulit kieku, biż-żarbun ileqq u, f'idu, baskett tal-ġilda bil-kotba. It-tifel baqa' jiflieh anki wara li neħha l-orgni minn halqu. Wahħalha f'rasu li jaqta' l-kurżità.

"Int kuljum tirkeb il-lanċa minn Tas-Sliema għall-Belt. Tahdem hawn?"

"Iva; noqgħod il-Gżira imma jien is-surmast tal-Iskola tas-subien tal-Baviera. Taf fejn hi l-iskola hux?"

Dażgur li naf. Mhux bogħod minn hdejna. Ahna noqogħdu numru 20, Triq l-Għajn."

"Ikolli ngħid li lilek qatt ma rajtek l-iskola," qallu s-surmast.

"Għax jien," laqlaq it-tifel, "għax jien ma mmurx skola!"

"Ma tmurx għaliex?"

"Għax ommi tgħid li jien injorant. La missieri u lanqas hi ma jafu skola u, allura, bilfors ħriġt nixbaħhom u, barra minn hekk ..." Waqaf hesrem. Filli kien se jgħid xi haġa u filli reġa' bdielu. Ahjar jimxi 'l hemm għax il-mistoqsijiet ta' dak ir-raġel ma tantx bdew jogħġbuh. Fl-istess hin, kien hemm dawk is-sitthabbitijiet fin-nofs, li kien jeħtieġli jibza' għalihom.

"Stenna ffit qabel tmur 'l hinn! Inti x'jismek?"

"Minku." Lissen minn taħt l-ilsien it-tifel.

"Ismagħni Duminku! Jekk ma tiġix skola, la tikber mhux se tkun tista' taqla' sold. Mhux ahjar tgħid 'l ommok tiġi tiktbek halli tibda titgħallem xi haġa?"

"Ma tarax! Impossibbli! Jien, b'dak li naqla' hawn, irrid ngħin 'l ommi biex nieklu. Barra minn hekk, lanqas hwejjeġ biex niġi l-iskola m'għandi; dawn ta' fuqi biss u qmis oħra li nibdel meta taħsilli din. Lanqas żraben; sandli wiehed għal nhar ta' Ħadd, meta mmorru l-knisja."

"Missierek ma jahdimx?"

"Missieri mar l-Awstralja; jien bilkemm niftakru u ommi tgħid li qatt ma smajna bih

aktar."

"A l l u r a ommok tmur tahdem, hux hekk?"

"Ommi tmur taħsel il-hwejjeġ u taqdi s-sinjuri tal-Belt. Imma l-flus li taqla' mhux biżżejjed. Għalhekk nahdem hawn, fuq il-lanċa. Kont xortija tajba li Patri Tumas irranġali mal-Kaptan. Inqum kmieni biex, qabel is-sitta, niġi hawn u nibda niknes u naħsel l-art u l-bankijiet u, ta' dan, naqla' tliet soldi kuljum. Wara, iħalluni nibqa' ndur hawn, indoqq, forsi naqla' xi haġa minghand it-turisti jew il-bahrin Ingliżi; basta ma ndejjaqx in-nies għax, inkella, l-Imgħallem ma jhallinix inkompli. U lanqas jieħu pjaċir jarani nitkellem mal-passiġġieri. Ahjar nimxi 'l hemm. U grazzi, bilhaqq. Qed tara kif għidtlek grazzi!"

Fi tmiem il-ġimgħa, u f'jiem ta' festa, Minku ma kienx jarah lis-surmast. Kien ġmielu mohħu mistrieħ minn dik is-sitthabbiet kuljum. Barra minn hekk, Minku kien dera jgħidlu erba' kelmiet, għalkemm ma xtaqux jerġa' jiffittah biex imur l-iskola. Għalih, il-ħajja fuq il-lanċa kienet tajba biżżejjed u lanqas f'mitt sena ma kien jikkunsidra jhalliha biex imur l-iskola.

Għaddew xi erbat ijiem meta, jum fost l-oħrajn, omm Minku rċeviet karta minn dipartiment tal-Gvern li nkwetatha mhux hażin. Korrispondenza ufficjali kienet twerwirha. Ibda biex, ma kinitx taf taqra. Elf fantażma bdew ġejjin quddiemha dwar x'seta' kien hemm f'dik il-karta u dik li tmur tikxef għawwarha ma' haddieħor xejn ma xtaqitha; l-aktar hi li, ngħiduha kif inhi, kellha denbha taħt il-blata minħabba żewġha.

Lil Minku qatt ma wrietu b'xejn. Dejjem qaltlu li missieru qieghed l-Awstralja. Ma tarax li mhux ser tgħidli li jinsab il-habs fuq akkuza ta' qtil involuntarju li qatt ma ġiet ippruvata! Kieku, barra minn fuqna, kien jispiċċa fuq il-forka. Jaħasra! Dak innocenti! Mela Wiġi tagħha ta' dan? Imma dawk tal-qorti ma jridux jemmnuh!

Qabel jiġi lura binha, kien biħsiebha tgħaddi kellek lill-Patri Tumas u turih dik l-ittra. Hu jaqrahielha u jagħtiha parir dwar x'għandha tagħmel.

"Jaħasra, qed tinkwieta għalxejn Rużann."

"Imma xi tgħid l-ittra Patri Tumas?"

"Din ġejja mid-Dipartiment tal-Edukazzjoni. Qed jinfurmawk li jafu li għandek tifel li ma jmurx skola. Taf li hemm liġi li, jekk it-tfal ma tibgħathomx skola, tista' tehel multa."

"Dak jonqosni issa! Minn fejn tridni nħallasha? Santa Marija! Ir-raġel imsakkar il-habs u t-tifel imsakkar l-skola! Imma, tgħid, min seta' rrapurtana?"

"Rużann, ismagħni sew. Ili ngħidlek li

m'intix tagħmel dmirek ma' Minku. Tifel bħal dak jixraqlu jmur l-iskola biex, meta jikber, isib impjeg tajjeb u mhux jibqa' jsefter fuq il-lanċa. Għalfejn qed tibki? Din mhix aħbar hażina."

"U kif nista' ma nibkix? X'nagħmlu mingħajr il-flus li jaqla' Minku? Min ser jgħinni issa?"

"Għandek raġun imma kollox jirraġa ruħu fid-dinja. L-importanti hu li dak it-tifel jitgħallem jaqra u jikteb. Ejja nimxu pass pass!"

"Min jaf x'se jagħmel la jkun jaf Minku; ruħi qalbi!"

"Nagħtik parir biex, għalissa, ma tgħidlu xejn. Hawn isfel, hawn nota bil-linka li tgħidlek biex, l-Erbgħa filgħodu, tmur il-Baviera u tistaqsi għas-Surmast Bonnici. Qis li tmur. Fuq kollox, int ma tafx x'se jgħidlek."

"Minku qalli li jiltaqa' mas-surmast tal-iskola fuq il-lanċa u li dejjem jagħtih sitthabbiet. X'fettillu jagħmlilna azzjoni bħal din?"

"Isma' minni Ruzann; mur lejn darek bi kwietek. Mur kellem lis-surmast u toqgħodx tinkwieta minn issa. Wara, erga' ejja hawn halli tgħidli x'qallek. Imm' issa se nħallik għax irrid inkompli l-brevjar. Saħħa Ruzann."

"Berikni Patri Tumas. Għall-bżonnijiet tiegħek, jaħasra!"

L-Erbgħa wasal u, dakinhar, qalet lis-sinjura li kienet se tittardja. Libset mill-aħjar li setgħet u marret tkellem lis-surmast. Il-purtinar wassalha sal-bieb tal-uffiċċju u daħal jgħidlu li kien hemm xi hadd biex ikellmu. Beżgħat li ser jagħtiha xi hasshażin bl-nkwiet li kellha fuqha imma, malli semgħet il-lehen helu tas-Sur Bonnici joffrilha tpoġġi bilqiegħda, il-bixra tagħha nbidlet. Stennietu ser jgħajjat magħha jew jgħidilha kemm ser tehel multa imma xejn minn dan. Għall-kuntrarju, l-ewwel sentenza li harġet minn fomm kienet biex jifirhilha kemm għandha tifel helu u jaf imur man-nies. Kliemu hassitu bħal duwa tal-Maddalena. Hassitha setgħet tafda kollox miegħu u, saħansitra, qaltu anki bl-istorja ta' żewġha.

Damet quddiemu l-isbaħ nofsiegħa u, xhin harġet, kienet qisha bniedma differenti. Ma setgħetx tiddeċiedi jekk kinitx imqajma jew f'nofs xi holma. Kif setgħet temmen? Mela hi qatt ġietha xi waħda żewġ? Hasset il-ħtieġa li taqsam dak li semgħet ma' xi hadd u, għalhekk, erħitilha lejn il-kunvent fejn sabet lill-Patri Tumas għadu kemm jispiċċa l-quddiesa. Stennietu fis-agristija sa ma biddel u spiċċa jgħid xi talb.

"Mort? X'qallek?" staqsieha.

"Kieku taf kemm laqagħni Patri Tumas! Dak anġlu tas-sema mhux bniedem! Sewwa jgħid Minku. Temmen jekk ngħidlek li rranġali kollox biex Minku jibda jmur l-iskola?"

"Tidher kuntenta."

"Minku se jibda jmur l-iskola x-xahar id-diehel, f'nofs Lulju, meta jispiċċaw it-tfal l-oħra. Is-surmast se jibda jgħallmu xi haġa waħdu biex, f'Settembru, ikun jista' jqiegħdu fit-tielet klassi ma' subien tamparu."

"Qed tara kemm inkwetajt għalxejn?"

"Stenna, stenna. Għadni m'għidtlekx kollox. Isma' din! Se jaħsibli għal żewġ tibdiliet tal-uniformi hu stess u, magħhom, par żarbun ġdid. Ruħi qalbi, kemm se jkun pulit Minku tiegħi, sejjer l-iskola bħat-tfal tal-ġirien! U, l-isbaħ waħda, m'għedtilekx. Se jagħtini hames xelini fil-ġimgħa biex ipatti għall-flus li jġib Minku minn fuq il-lanċa! Temmen?"

"Nittama li rringrazzajtu lis-Sur Bonnici."

"Ha ngħidlek; bdejt nibki għax ma stajtx nemmen. U taf minn fejn se jġibhom dawk il-flus? Għandu huh qassis il-Parroċċa ta' Hal Balzan, li jieħu ħsieb il-kappella li hemm Sant' Anton. Hemmhekk, imorru s-sinjuri u dejjem jittfgħu xi haġa tal-flus fil-kaxxa tal-Hobz ta' Sant' Antnin. Huh digà jaf bina u s-Sur Bonnici qalli biex inserraħ moħħi għax dawk mhux se jonqsuni sa ma Minku jikber u jibda jaħdem."

"Il-Bambin jieqaf magħkom Ruzann! Kemm qed nifrah! Qed tara kif xortikom għadha ġejja? Haġ' oħra, għid lil Minku li jien se naħsibli għal ftit lapsijiet, gomma u pitazzi u, qed niftakar, għandi bagalja li ili ma nużaha, jista' jehodha wkoll."

"Għall-bżonnijiet tiegħek Patri Tumas imm' issa se jkolli nħallik biex immur għand is-sinjura."

Xhin Minku daħal id-dar, sab 'l ommu tibki bil-ferħ. Lanqas tatu ċans imur jinħasel. Kif bdiet tirrakuntalu l-istorja kollha, iċċassa u ma felax ilissen kelma. Bejn deher kuntent u bejn le, għalkemm ommu serrħitlu moħħu dwar il-flus li kien jaqla'. Fl-aħħar, hareġ l-orgni tal-halq mill-but u, b'lehen imqanqal qal: "Sieħbi, dalwaqt ikollna ninfirdu jien u int imma tibzax għax nibda ndoqqok xhin niġi lura mill-iskola."

Wasal nofs Lulju u Minku li hareġ mill-għatba tal-bieb tad-dar dakinhar ma kienx l-istess tfajjel li soltu jmur jaħsel il-lanċa. Saħansitra, kellu s-sandli ta' nhar ta' Hadd f'riglejha, xagħru iswed innukklat, maħsul u minxut pulit. Kellu bixra ta' raġel żgħir. Is-surmast feraħ xhin lemħu għax kien għadu mhux persważ li Minku kien ser ibaxxi rasu u jibda jmur l-iskola. Is-Sur Bonnici qallu ċar u tond li jixtieq li ismu jkun Duminku u mhux Minku. U beda jgħallmu minnufih, kemm in-numri kif ukoll l-alfabett. Kien idum hdejh xi sagħtejn kuljum u, wara, imur dritt id-dar biex jaħdem ix-xogħol li jkun tah.

Tassew skanta bih is-surmast għax qatt ma stenna li ser jieħu l-istudju tiegħu daqshekk bis-serjetà tant li, meta wasal Settembru, Duminku kien tajjeb biżżejjed biex imur fit-tielet klassi

tal-Primarja ma' subien ohrajn tamaru jew ftit akbar minnu. Ommu kienet fis-seba' sema meta, bħal tfal ohrajn, kienet tarah b'dik l-uniformi u żarbun ġdid. Wara l-ikla ta' filgħaxija, kienet tintefa' hdejh u toqghod tarah jistudja u tisimgħu jaqra. Kemm kien sar bravu binha! Ma kellhiex aktar bżonn min jaqralha l-ittri, jekk tasal xi waħda. U, xħin tgħejja, tmur torqod u tħalli lil binha jistudja bil-lampa tal-pitrolju hdejn rasu, għax lanqas elettriku ma kellhom f'dawk iż-żewġt ikmamar. U kemm ferah missieru meta Rużann qaltlu b'dawn l-aħbarijiet kollha. Kellu ġenn biex jerġa' jara lil ibnu. Talabha bil-ħniena biex tfittex tisvelalu l-istorja kollha għax kien ħallih naqra ta' tifel zghir. Imma lil binha ma xtaqitx tgħabbih bit-toqol ta' dik l-istorja; kienet tgħid li kien għadu zghir.

Duminku beda jiġi l-ewwel f'kull eżami tant li għadda mill-ewwel għal-Liceo. Kellu f'moħħu li, wara l-iskola sekondarja, isib impjeg u, b'hekk, iħalli 'l ommu tistrieħ id-dar; hadmet biżżejjed miskin! Imma, meta wasal fl-aħħar sena, fetaħ qalbu mas-Sur Bonnici għax Duminku kellu rispett kbir lejha. Għalih, kien sar qisu missieru. Is-Sur Bonnici ma qabilx miegħu u tah il-parir ikompli jistudja sentejn oħra u jsir għalliem. Duminku ma kienx jaqta' qalbu mill-istudju imma xtaq ifittex jibda jaqla' sold. Madankollu, meta tkellimha m'ommu, hi qablet ma' kulma kien qal is-Sur Bonnici.

Sadattant, is-surmast qabeż għalihom biex akkwistalhom appartament minn dawk il-ġodda li l-Gvern bena qrib il-Barrakka t'Isfel. Kemm Rużann u anki Duminku bilkemm setgħu jemmnu meta rifsu f'dak l-appartament għall-ewwel darba. X'differenza! Anki l-ilma u d-dawl kellhom f'erbat ikmamar bil-veduta tal-port. Kien fih għaxxa dak l-appartament. Mhux li Wiġi kien magħhom ukoll! Kienu jkunu l-aktar familja hienja tad-dinja.

Kien f'waħda minn dawk il-jiem, wara li ġarrew għall-post il-ġdid li Rużann fl-aħħar iddecidiet li kien wasal iż-żmien li ttarraf xi haġa lil binha dwar missieru. Baqa' mriegħex b'ħalqu miftuħ u, għall-ewwel, hadha kontriha talli qatt ma qaltlu l-istorja kollha. Ħass li kienet caħħditu minn imħabbet missieru. Għamel x'għamel, dak missieru jibqa'. Xtaq jarah kemm jista' jkun malajr. Ħaditu magħha fl-ewwel żjara li kien imissha. Beżgħat li qalbha kienet ser tbatti malli rathom jithaddnu b'rashom fuq spallet xulxin. Ma lissnux kelma waqt li d-dmugh kien jesprimi dak li kien għaddej minn qalbhom.

Għalkemm m'ommu ma kienx jitkellem wisq dwar missieru, l-isfortuna tiegħu bdiet tkiddu. Beda jaħseb kif, b'xi mod, seta' jgħin biex terġa' tinfetaħ il-kawża tiegħu. Kien nofs is-sajf, kien jonqsu biss xahrejn biex jibda jgħallem u jaqbad l-ewwel paga f'idu. Seta' jobsor li, malli jmiss mal-avukati u mal-qorti, ser ikollu bżonn liri kbar. Ftakar f'dawk il-jiem bikrin ta' ħajtu meta kien ibakkar biex jaħsel il-lanċa u wara jdoqq l-orgni tal-ħalq u jiddobba xi ftit soldi kuljum! X'barka mis-sema kien is-Sur Bonnici meta waħhalha f'rasu li jipperswadih jibda jmur

l-iskola! Żgur li ma kellu l-ebda ndiema u li qatt ma seta' jirringrazzjah biżżejjed; kemm lilu kif ukoll lil ħuh, Dun Karm, tal-ġid kollu li għamlu magħhom. Għaldaqstant, tkellem mas-Sur Bonnici, li kien tal-istess fehma tiegħu, jiġifieri li kellu jistenna ftit ieħor qabel jiddeciedi. Wiegħedu li hu jkun miegħu, jagħtih parir u, jekk jeħtieġ, anki jisilfu xi flus. Infatti, l-ewwel parir li tah kien li jmur ikellem lill-Avukat Flores, bniedem umli, bravissimu u b'sens kbir ta' ġustizzja. Mar għand l-avukat u, wara li tkellmu għal ftit mhux ħazin, imlielu qalbu bit-tama li ser jistudja l-każ biex jara x'jista' jsir.

F'inqas minn sena, Wiġi kien dikjarat innocenti u Malta kollha xegħlet u ferhet bl-aħbar. Kien jum li l-familja Abela ma tinsa qatt. Is-Sur Bonnici, flimkien ma' Dun Karm, marru għandhom bi tliet tużżani pastizzi, pasti, fliexken tal-birra u tal-luminata biex jiċcelebraw flimkien. Minn fomm is-Sur Bonnici, Wiġi sema' r-rakkont ta' meta kien lemaħ lil Duminku għall-ewwel darba fuq il-lanċa. Bilkemm titwemmen l-istorja ta' ħmistax-il sena qabel! Staqsa 'l ibnu jekk l-orgni tal-ħalq għadux għandu.

"Għandi għadu pa. Għalija, dak teżor għax iġibli ħafna tifikiriet, kemm koroh kif ukoll sbieħ."

"Fejnu?" staqsieh Wiġi. Duminku qam bil-heffa, fetaħ kexxun u newwel l-orgni lil missieru. Hadu f'idejh bil-ħlewwa u tgħidx kemm dam iħares lejha. "Għadek taf iddoqqu?" reġa' staqsieh.

"Dażgur li naf," wiegħbu u beda jdoqqu l-aktar għanja għal qalbu, 'Lanċa Ġejja u Oħra Sejra.'

Minn dakinhar, Wiġi kien spiss jitlob lil ibnu biex idoqqu dik l-għanja. Wiġi kien jipprova jgħin lil martu xi ftit fix-xogħol tad-dar, imma kien jgħejja malajr. Ħaduh għand tabib li qalilhom li kellu bżonn is-sustanzi u xtrawlu kulma jeħtieġ. Mhux l-ewwel darba li Rużann kienet issibu jħares ċass, 'il barra mit-tieqa faċcata tal-Marsa. Setgħet tobsor lejn xiex kien qed iħares. Darba, minn taħt l-ilsien, qalilha: "Hemm ara Rużann, hemm hu Kordin; hemm fejn hlejt ħajti intortament!"

"Imm' issa, għall-grazzja t'Alla, qieghed magħna. Insa Wiġ u toqghodx tagħmel hekk għax ser tinfena."

Kien il-Ħadd u Wiġi deher għajjen aktar mis-soltu. Intefa' fuq pultruna jħares 'il barra mit-tieqa. Duminku, biex iferrħu, beda jdoqqu, 'Lanċa Ġejja u Oħra Sejra,' imma ma laħaqx spicċaha kollha għax induna li missieru ma setax jisimgħu aktar. Nehħa l-orgni minn ħalqu u qalbu riedet tinqasam!

Samuel minn dejjem kien prokrastinatur mill-kbar; iħalli għal għada dak li mhux obligat ilestih illum. Sa minn età żgħira, fis-sekondarja, jekk il-*homework* li l-għalliem tahom it-Tnejn ikun se jingabar il-Ġimgħa, kien iħalli sal-Ħamis filgħaxija biex jibdi, u ġieli anki sal-Ġimgħa filgħodu kmieni biex ilestih; bil-ħeffa, qabel tal-vann jibda jpaqpaq minn wara l-bieb. Kull weekend, kien idum sa wara nofsillejl tal-Ħadd filgħaxija jikteb u jistudja għax ma jkun lesta xejn mis-Sibt.

Meta daħal l-università, sħabu bdew jiċċajjaw miegħu u jirreferu għalih bħala, 'Issa nibda għada,' għax dik kienet il-frażi li kien itenni l-iktar ta' spiss. Għalkemm qatt ma kienet ta' natura malizzjuża, iċ-ċajta bdiet tniggeż xi ftit u Samuel ħass li kellu bżonn jagħmel xi haġa. Ma setax ikun li jibqa' l-istess; speċjalment, meta kien hemm teži twila u teħtieġ ħafna riċerka mistennija minnu fl-aħħar tal-kors. Fl-ewwel ftit xhur fl-università, beda jipprepara dak li seta' u tgħidx kemm ħassu kburi bih innifsu. Imbagħad, wasal il-Milied u ddecieda li kien jixraqlu ħmistax mistrieħ. Imma, bi skuża 'l hawn u bi tkaxkira tas-saqajn 'l hemm, ġimgħatejn malajr saru xahrejn li, eventwalment, twalu għal sentejn. Ipprokrastina ftit iktar u spicċa biex il-maġġoranza tat-teži lestiha fl-aħħar tliet xhur. M'għandniex xi ngħidu, il-laqam hemm kien u hemm baqa'.

Iggradwa u daħal jaħdem ma' kumpanija tal-awdituri, bid-*deadlines* tal-klijenti qishom imrieta isammru fuq rasu kull hin u kull mument. Imma Samuel xorta baqa' jippreferi li jintilef fuq xi ċuċata, pjuttost insinjifikanti, milli jikkoncentra fuq il-patafjun ta' kontijiet li kien ikollu quddiemu u, dak li l-*manager* kien ikun qed jistenna minghandu bil-herqa, kien jasal fl-aħħar hin; jekk mhux ftit tard ukoll. Imma, fix-xogħol kien fitt u, għaldaqstant, b'xi mod jew ieħor, kien iġaħgħaħa.

"Mhux aħjar naqra tard u sewwa?" kien spiss jirrepeti; "milli ta' malajr u kollu żbalji?"

Għalkemm kien qed joqrob lejn ix-xifer tal-paċenzja, ħafna drabi, il-*manager* kien iħallihielu għaddejja. Kulhadd b'xi difett fl-aħħar mill-aħħar! Imma, darba minnhom, fakkru, "Perù, importanti ħafna li ma tinsix li għandna r-rapport ta' *Dalai Lama Limited* x'noħorġu fil-bidu tal-ġimgħa d-dieħla. Dak essenzjali immens li nkunu bih fil-hin għax taf kemm hu klijent antipatku!"

Rizoluzzjoni

Storja ta' Jordy-Paul Ġellel

Bħalma jagħmel dejjem, Samuel kien pront serraħlu rasu; "Tinkwieta xejn! Dak issa nibdieh għada!"

Imma l-għada ma bdiehx; u lanqas il-pitgħada. U r-rapport li kellu jlesti ma wasalx fil-hin. Il-*manager* qala' hasla minghand is-sidien ta' *Dalai Lama Limited* u dak, naturalment, ma ħallix ħafna hin jgħaddi sakemm hareġ il-frustrazzjoni kollha tiegħu fuq Samuel. Wara kwarta jitmashan, qallu ċar u tond li ma setax iżommu iktar bħala impjegat u baġtu lejn id-dar.

Dak kien il-mument li fetax għajnejn Samuel. Tliet ġimgħat oħra kienet se tibda sena ġdida u, għalhekk, iddecieda li jagħmel rizoluzzjoni. Mill-ewwel ta' Jannar li ġej, ipproklama miegħu nnifsu bis-serjeta kollha (qiesu qed jagħmel xi patt b'tixrid ta' demm l-innocenti) nibdel haġti u ma nħallix għal għada dak li nista' nagħmel illum! Kien deciz! Issa jgawdi ftit l-erbat ijiem ta' festi li kien fadal, joqgħod ftit lura milli jonfoq iżzejjed, għax issa kien bla paga, imbagħad, jiftax pagna ġdida fil-ktieb ta' haġtu maż-żernieq tal-ewwel jum tas-sena l-ġdida!

It-tliet ġimgħat għadew. Samuel attenda festin b'*open bar* fil-31 ta' Diċembru biex jiċcelebra kemm għeluq is-sena kif ukoll it-tmiem tal-prokrastinazzjoni tiegħu. Xorob ftit iżzejjed u, l-għada filgħodu, xhin qam, ħass rasu ddr naqra bih. Imma ha nifs twil u pożittiv 'il ġewwa u fetax għajnejh mingħajr ma qagħad jitnikker. Iddecieda mill-ewwel. Il-kamra tal-bejt hemm bżonn niżbarazzaha! U ili ngħid li rrid nieħu ħsieb iktar saħħti. Immur ġirja madwar ir-raħal kull filgħodu! U, bilħaqq, irrid naħsel hasla dik il-karozza wkoll! Is-sensazzjoni ta' sodisfazzjon immens għall-fatt li kien fuq l-għatba ta' stat ta' eżistenza totalment ġdida u bil-wisq iktar friska minn dik ta' qabel ma setax jiddeskrivieha. Irrid, b'kemm għandi hila, nibda nfittex opportunjiet ta' xogħol u nibgħat applikazzjonijiet kemm nista', kompla jaħseb, determinat li, fi ftit jiem, ikun reġa' beda jaħdem. Reġa' ħass dak is-sodisfazzjon tal-ewwel xhur fl-università, ftit snin qabel. Dir-rizoluzzjoni kienet is-salvazzjoni tiegħu. B'enerġija mhux tas-soltu, speċjalment għal dak il-hin daqstant kmieni, Samuel tajjar il-lizar u l-kutra minn fuqu, determinat biex jibda l-jum b'sens ta' skop liema bħalu.

Ħass dehxa ta' bard (minn dawk li taf taħkem lil gżiritna fil-bidu ta' Jannar) dieħla fl-għadam ta' ġismu. Mingħajr ma tant dam jaħsibha (għax issa ma kienx għadu jipprokrastina u jħalli kollox għal għada) iddecieda fil-pront! Issa nibda r-rizoluzzjoni s-sena d-dieħla! U reġa' niżel ikompli r-raqda!

L-istorja tal-Medicina

Kitba riċerkata minn Vincent Piccinino

Illum, biex forsi, sa fl-aħħar, j i r n e x x i l i nolqot il-gosti tal-ħabib kbir

tiegħi, iċ-Charlie, ser nibda din is-sensiela li kont irriċerkajt, studjajt u mmemorizzajt żmien twil ilu meta kont għadni nieħu sehem fid-diversi *quizzes* li kien jorganizza l-ħabib l-ieħor tagħna, is-Sur Charles Xuereb, fuq Xandir Malta fis-sebghinijiet u t-tmeninijiet. Mela, ejja, kif ngħidu, dak li għandna niragħnu, inbiegħuh u nagħtu bidu għal din is-sensiela li, nittama, issibuha interessanti.

Naturalment, ma jistax jonqos li l-medicina tissemma anki fil-Mitoloġija Griega. Infatti, Asclepius (bil-Latin, Aesculapius) huwa l-alla Grieg tal-Medicina. Bin Apollo u Coronis, Asclepius kien salvat mill-ġisem mejjet t'ommu wara li din kienet ġiet maqtula minħabba infedeltà. Asclepius trabba maċ-ċentawr Chiron imma kien maqtul minn Zeus li beża' li l-poteri li kellu li jfejjaq lil kulhadd kienu se jwasslu biex il-bnedmin ma jmutux. Ulied Asclepius kienu jinkludu lil Hygieia (li, minnha, ġejja l-kelma *hygiene*) u Panacea (li tisser soluzzjoni universali jew kura ta' kollox). Interessanti wieħed jgħid ukoll li s-simbolu ta' Asclepius huwa serpent imdawwar ma' għasluġ filwaqt li għajnejh kienu jfejju lil dawk il-morda li kienu jitolbu l-għajnuna tiegħu. Tfakkarkom f'xi storja oħra li nsibu fl-Antik Testament din il-ħaġa? Ma tiftakruh is-Serpent tal-Bronż? Insomma, issa tridux ngħaddu għal personagġi li eżistew tassew?

Sa mill-bidu nett, il-bniedem għaraf is-siwi tal-medicina. Għall-ewwel, kien jattribwixxi forzi maġiċi kemm għall-mard kif ukoll għall-fejqa. Imma, biż-żmien, beda jinduna li jista' jkun hemm xi ħaġa li huwa jista' jagħmel biex jgħin ruħu. **Hippocrates** (460 sena qabel Kristu) u **Aristotile** (384 – 322 Q.K.) taw bidu biex id-dinja ssir konxja ta' dan is-sugġett hekk vitali għall-bniedem. Hippocrates, pereżempju, innota li t-tendenza tal-ġisem hija li jfieg waħdu u, għalhekk, issuggerixxa li wieħed għandu jistenna u jħalli n-Natura tiegħu l-kors tagħha.

Ftit wara l-mewt ta' Aristotile, fis-sena 322 qabel Kristu, infetħet l-Iskola Medika ta' Lixandra, fl-Eġittu. L-ewwel żewġ għalliema kbar tagħha kienu **Herophilus** ta' Chalcedon, li kien fl-aqwa tiegħu madwar is-sena 300 Q.K., u **Erasistratus** ta' Chios. Herophilus jista' jitqies bħala Missier l-Anatomija (studju tal-għadam tal-ġisem) tal-qedem filwaqt li Erasistratus bħala l-Missier tal-Fisjoloġija (studju tal-funzjonijiet tal-ġisem). Herophilus kien l-ewwel wieħed li fetiħ il-ġisem uman billi għamel *dissection* fil-pubbliku. Kien huwa wkoll li rrealizza li l-moħħ huwa l-organu ċentrali tas-sistema nervuża.

Fis-sena 40 qabel Kristu, f'Ruma nsibu lil għalliem Grieg **Asclepiades** ta' Bithynia. Asclepiades irredikola l-parir ta' Hippocrates biex wieħed ma jagħmel xejn u joqgħod jistenna l-Natura tagħmel hi. Huwa sejjah din l-attitudini bħala "meditazzjoni fuq il-mewt" u, għal kuntrarju, insista li wieħed għandu jkun proattiv.

L-aktar kitba medika antika bil-Latin iġġib l-isem ta' *De Re Medica* ta' **Celsus** u nkitbet madwar is-sena 30 wara Kristu. Fl-istess hin, wieħed jista' jiehu idea tal-istrumenti kirurġiċi wżati dak iż-żmien mill-mużew ta' Pompei.

Kontribuzzjoni Rumana ta' fejda għall-medicina hija s-sistema tal-isptarijiet. Kienet saret id-drawwa li l-iskjavi morda kienu jeħduhom fit-Tempju ta' Aesculapius fuq gżira żgħira fuq ix-xmara Tevere. Bejn is-snin 41 u 54 wara Kristu, l-Imperatur Claudius ordna li min, minn dawn l-iskjavi, kien ifieg, ma kienx obligat jerga' jmur lura għand sidu imma kien ikun bniedem hieles. Naturalment, dan kien inċentiv kbir biex wieħed jagħmel l-almu tiegħu kollu ħalli jfieg u, bis-saħħa ta' din id-drawwa, it-Tempju ta' Aesculapius sar speċi tal-ewwel sptar fid-dinja.

Galen ta' Pergamum kien l-aħħar awtorità fil-medicina tal-qedem. Infatti, wieħed jista' jgħid li, għal sekli shaħ, ma ġara xejn speċjali f'dan il-qasam. Fost il-fatturi ewlenin li wasslu għall-progress li reġa' beda jinħass fis-seklu sittax, bla dubbju ta' xejn, insibu l-invenzjoni tal-istampar, is-sejbien ta' artijiet u sustanzi medicinali ġodda, il-qawmien tat-tagħlim tal-Greċja tal-qedem flimkien mal-ispirtu inkwiżittiv li qam bis-saħħa ta' differenzi reliġjużi. Imma forsi l-aktar żewġ fatturi li għenu biex il-medicina tiegħu spinta kbira 'l quddiem kienu l-epidemiji kbar li xterdu fl-Ewropa f'dawk iż-żminijiet u t-twaqqif tal-Iskola tal-Arti fejn beda jsir studju dettaljat tal-ġisem tal-bniedem; xogħol li kien jirrikjedi tagħrif u għarfien anatomiku profund.

L-akbar esponent ta' dan it-tagħlim, kemm mill-lat artistiku kif ukoll minn dak xjentifiku, kien **Leonardo da Vinci** li għex bejn l-1452 u l-1518. Is-suċċessur tiegħu kien **Andreas Vesalius** li tweled fl-1514 u miet fl-1564 u li jista' jitqies bħala Missier l-Anatomija Moderna. Ix-xogħol anatomiku kbir ta' Vesalius deher fis-sena 1543.

Kontribuzzjoni ta' fejda dwar l-epidemiji kienet dik ta' **Guillaume de Baillou** (1538 - 1616) li reġa' qajjem l-idea Hippokratika li ċerti staġuni u snin partikolari huma, minn natura tagħhom stess, sugġetti għal ċertu mard partikolari. Aktar tard, l-idea kienet żviluppata mit-tabib Inġliż **Thomas Sydenham**.

Fit-tieni nofs tas-seklu sbatax, kien hemm żewġ movimenti xjentifiċi importanti li, bejniethom, għenu mhux ffit biex ikomplu

jiżviluppaw l-idea li kien beda **William Harvey** dwar kif jaħdem il-ġisem tal-bniedem. L-ewwel nett, kien hemm moviment lejn analiżi mikroskopika u, it-tieni, kien il-moviment li bidel il-kunċett żbaljat tal-Alkemija tal-qedem fil-Kimika kif nafuha llum.

Għalkemm l-għalliema kbar tas-seklu tmintax kienu jafu ferm aktar fuq il-medicina minn dawk ta' qabilhom, huma kien għad ma kellhomx l-apparat meħtieġ. L-ewwel strument mediku li kien effiċjenti u ta' preċiżjoni kien l-arloġġ tal-polz. Kien tabib Inġliż, ċertu **Sir John Floyer** (1649-1734) li, fl-1707, introduċa strument li, meta tagħfaslu buttuna, jaħdem eżatt għal minuta sħiħa li, matulha, wieħed jista' jgħodd kemm-il darba jħabbat il-polz.

Aktar importanti mill-arloġġ tal-polz kienet l-invenzjoni tal-istetoskopju fl-1819 minn **Laënnec**. Interessanti li wieħed isemmi li, għall-ewwel, l-istetoskopju kien jikkonsisti biss f'tubu tal-karti.

James Lind ħadem ħafna biex inaqqas it-tbatija mill-mard u l-imwiet ta' nies li kienu jmorru għal vjaġġi twal fuq il-baħar. L-esploratur Inġliż, il-Kaptan James Cook (dak li, fl-1771 skopra l-Awstralja) addotta l-prinċipji tat-tabib James Lind u stabbilixxa rekord assolut f'dik li hija s-saħħa tal-baħrin waqt vjaġġ fit-tul lejn l-ibħra tan-Nofsinar tad-dinja.

Madwar in-nofs tas-seklu tmintax, qam ukoll moviment importanti ieħor f'dak li għandu x'jaqsam mal-isptarijiet. Bejn l-1700 u l-1825, mhux inqas minn 154 sptar kienu mwaqqfin fil-Gżejjer Britanniċi waħedhom.

Influenza importanti oħra fuq l-istudju mediku kienet dik ta' **Rudolf Virchow** (1821 - 1902). Huwa kien ixebbah il-ġisem ma' stat li,

fih, kull ċellola, hija bħal speċi ta' ċittadin. Il-mard, tista' tghid, qisu gwerra ċivili. Il-*white blood corpuscles*, li huma kapaċi jbilghu il-batterji u kreaturi oħrajn simili, iqabbilhom mal-pulizija li jnaddfu s-socjetà.

Qabel nagħlaq għal-lum, ngħidilkom biss li, fl-1892, kien hemm kwantità enormi ta' ġrieden f'Thessaly, fil-Greċja. Dawn kienu meqruda permezz tal-*bacillus typhimurium*. Dan kien l-ewwel eżempju tal-użu ta' marda biex tiġi meqruda xi haġa li hija ta' ħsara għall-bniedem kif ukoll l-ewwel eżempju ta' gwerra bijoloġika.

Naturalment, hemm ħafna stejjer u aneddoti helwin oħrajn x'jingħadu dwar ħajjet in-nies li semmejt iktar 'il fuq u ta' oħrajn bħalhom li għexu fi żminijiet iktar riċenti. Biżżejjed insemmi l-iskoperti tal-X-Rays, tal-Mikrobijoloġija u tal-Anestetiku. Hawnhekk, wieħed ifakkar li, qabel is-sejba tal-anestetiku, l-operazzjonijiet, anki dawk maġġuri, kienu jsiru mingħajr il-loppju. Mhux ta' b'xejn li ħafna pazjenti kienu jmutu, jew bl-istress tal-operazzjoni nnifisha jew minn xi infezzjoni wara l-operazzjoni.

Darb' oħra, jekk Alla jrid, nibdew ngħidu xi haġa żgħira fuq il-ħajja ta' dawn in-nies li, bl-iskoperti u l-invenzjonijiet kbar li għamlu tul is-snin għenu mhux ftit biex jagħmlu l-ħajja tagħna lkoll itwal, iktar komda, iktar trankwilla, iktar sapportabbli u inqas ta' tbatija.

APPELL

Nirringrazzjaw lil dawn is-Sinjuri li semghu l-appell tagħna u għoġobhom jagħmlu donazzjoni lill-Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani biex jgħinuna nkopru ftit l-ispejjeż u biex inkomplu mexjin 'il quddiem fuq dan il-proġett fejjiedi għall-anzjani tagħna:

Is-Sinjura Salvina Grech (Ta' Kerċem - Għawdex) - €10.00

Is-Sinjura M'Anne De Franco (Birgu) - €10.00

Is-Sinjura J. Avellino (Birgu) - €10.00

Is-Sinjura Pauline Bezzina (San Giljan) - €5.00

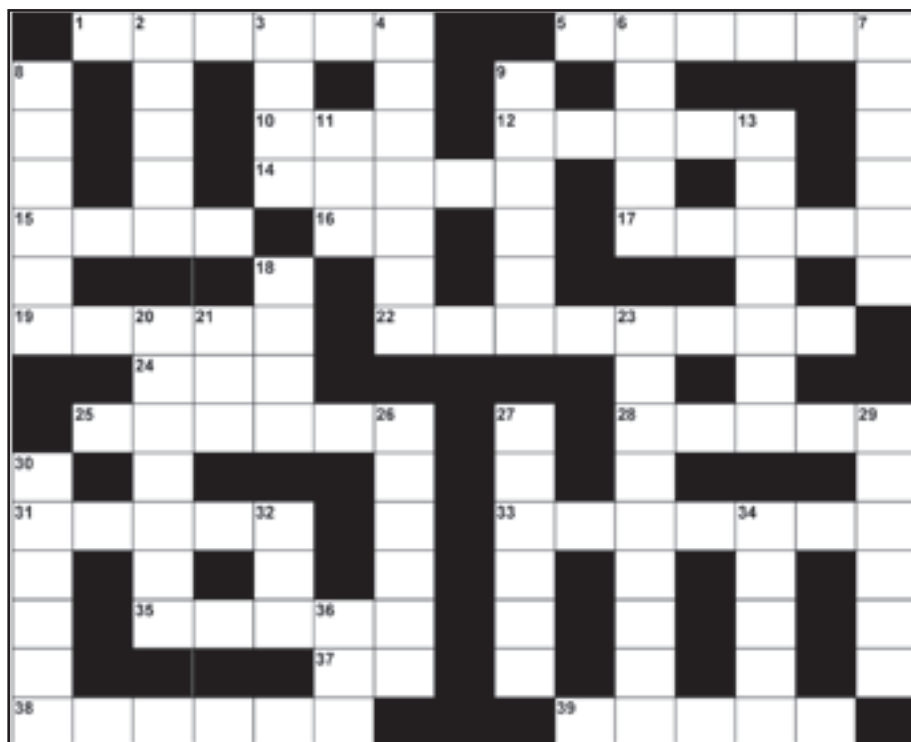
L-Editur

Il-Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani jippubblika din ir-rivista "L-Anzjani Llum" kull 3 xhur. Din ir-rivista mill-anzjani għall-anzjani għandha ċirkolażżjoni ta' 2,500, titqassam ukoll lis-Segretarjat għad-Drittijiet ta' Persuni b'Diżabbiltà u Anzjanità Attiva, il-Kunsilli Lokali kollha, Għaqdiet Affiljati mal-Kunsill, id-Djar tal-Anzjani kollha (tal-Gvern, tal-Privat u tal-Knisja), kif ukoll l-anzjani individwali li huma abbonati.

Din ir-rivista hija ta' interess u informazzjoni għall-anzjani fejn ninkuraġġuhom ikunu aktar attivi, fiżikament u mentalment.

Għaldaqstant napprezzaw ħafna li tagħtuna donazzjoni biex inġibulkom messaġġ promozzjonali f'din ir-rivista, biex dan l-iskop fejjiedi jkun jista' jtkompla.

Grazzi bil-quddiem

TISLIBA

Nru.97

Minn Albert Howard Madiona

Mimdudin:

1. Kesa bid-deheb (6)
5. Ħtura; Għesieleġ (6)
10. Kunjom xejn mhux komuni (3)
12. Ktieb bil-mapep tad-dinja (5)
14. Trid tkun ardit biex issib sriep kbar b'seba' t'irjus fil-mitoloġija Griega (5)
15. Mhux komuni (4)
16. Nofs dada (2)
17. Kesha fil-ġisem (5)
19. Bini għoli biex iżomm għassa u ħarsien (5)
22. Ċelebrazzjonijiet (8)
24. It-tifel ta' (3)
25. Razza ta' kelb normalment favorit min-nisa 'bl-Ingliż' (6)
28. Grass tal-halib magħqud midluk fuq il-ħobż (5)
31. Duttur Lhudi (5)
33. Insetti bi gwienah bi lwien sbieħ (7)
35. Ġustifikazzjoni (5)
37. Biċċa mill-Atti tal-Appostli (2)
38. Pespes; Lablab (6)
39. Nofs tazza (5)

Weqfin:

2. Isem ta' raħal ġewwa Ghawdex (5)
3. Hu ta' ħtieġa (4)
4. Li jinsab biss fil-moħħ (7)
6. L-għelm tal-Insara (5)
7. Baqqunier (6)
8. Fetaħ tieqa f'ħajt (6)
9. Magħkusin (6)
11. Nofs tal-addoċċ miżjud?! (3)
13. Fenek imsajjar biz-zalza u ħwawar (7)
18. Kunjom Malti li jfisser tal-pjaċir; Ħlejju (4)
20. Rieġhed (7)
21. ... De Janiero fil-Brazil (3)
23. Grati; ikkmandati (9)
26. Wiehed li jgħix għalih; Għarib (6)
27. Ċallas b'xi likwidu (6)
29. Kap ta' komunitá (6)
30. Qargħi (6)
32. Id-driegħ bil-minkeb b'kollox tiegħi! (3)
34. Għoti tas-siġar/ ħxejjex (5)
36. Ħnut tax-xorb (3)

Premju: It-tislibiet tajbin li nircievu bil-posta, sal-ewwel xahar minn meta johroġ il-fuljett, jittellghu bil-polza biex jingħata premju ta' €10.

Il-Premju għat-tisliba numru 96 intrebhet mis-Sur Raymond Falzon – Gudja. **Prosit!**

Soluzzjoni tat-tisliba tal-ħarġa numru 96

Mimdudin: 1 kaptan, 5 skappa, 10 mit, 12 abram, 14 artab, 15 tmun, 16 au, 17 umani, 19 nafar, 22 umbrella, 24 isa, 25 astruż, 28 estru, 31 grass, 33 intrata, 35 indaf, 37 fa, 38 intatt u 39 kulur.

Weqfin: 2 ażżmu, 3 tama, 4 nettunu, 6 karru, 7 abolit, 8 muntun, 9 lablab, 11 ira, 13 mħallat, 18 qarar, 20 fissati, 21 ast, 23 elettriku, 26 żerafa, 27 friski, 29 uranju, 30 agrumi, 32 sid, 34 arblu u 36 aft.

BONNICI'S PRESS Est. 1924
Digital & Offset Printing

36, St. Paul Street, Valletta
Tel: 2122 4607 - 2122 8138
Mob: 99870603
E-mail: emibonnicci@gmail.com

Emi Bingo Sheets

Tel: 2122 8138 Mob: 9987 0603

L-Anzjani fil-Bibbja

Kitba ta' Anthony Mule' Stagno President tal-Kunsill Nazzjonali tal-Anzjani

Eli

Eli u ż-żewġ uliedu, Hofni u Finehas, kienu l-qassisin ta' Silo. Eli kien dak li rabba lil Samwel meta dan ġie offrut fit-tempju mill-ġenituri tiegħu biex iservi lil Alla għal għomru. Ħafna jafu lil Eli għall-istorja ta'

Samwel meta, dan tal-aħhar, kien rieqed, sejjahlu Alla u ħaseb li sejjahlu Eli u staqsih xi jrid minnu. Dan ġara tliet darbiet u, mal-aħhar darba, Eli ntebah x'kien qed jiġri u qal lil Samwel biex iwieġeb; "Tkellem, Mulej, għax il-qaddej tiegħek qiegħed jisma." Meta l-Mulej sejjahlu għar-raba' darba, Samwel wieġeb kif qallu Eli u l-Mulej kellmu u spjegal u x'kien ser jagħmel minn Eli u minn uliedu. Meta filgħodu Eli staqsa lil Samwel x'kien qallu l-Mulej, dan beza' jwieġbu għax ma tantx kienu hwejjeġ sbieħ. Alla kien qallu li ser jagħmel haqq minn Eli u minn uliedu għax il-ħażen tagħhom ma jinħafirx. Imma, meta Eli ssikkah u, saħansitra, heddu, huwa qallu kollox u Eli, irrassenjat, lissen, "Hu l-Mulej! Jagħmel li jogħġbu!"

Meta kien għadu jiflaħ, Eli kien raġel rett u jagħmel kollox kif għandu jkun imma, meta kiber, kellu jhalli l-ministeru tal-altar u s-sagrifiċċji f'idejn iż-żewġ uliedu. Dawn ma kinux bħalu, anzi, kienu korrotti għall-aħhar. Kienu jaraw kif jagħmlu biex, kull offerta għas-sagrifiċċju li ssir, jitolbu parti minnha għalihom, ħafna drabi, l-aħjar parti. Mhux biss, imma kienu, saħansitra, iġegħlu lin-nisa li jservu fil-bieb tat-tinda jorqdu magħhom. Fi kliem ieħor, kienu jabbużaw mill-poter.

Meta xjieħ sewwa, tant li bilkemm kien jara, Eli sema' mingħand in-nies x'kienu qed jagħmlu wliedu. Sejhilhom u wissihom li kienu qed jagħmlu ħażin u talabhom biex ma jagħmlux dawn l-affarijiet iżjed imma huma, kif ngħidu bil-Malti, minn widna daħal u mill-oħra hareġ u baqgħu jippersistu fil-ħażen tagħhom. U Eli, jew għax beza' minnhom jew għax ma ħassx il-ħtieġa, ma reġax kellimhom.

Alla, saħansitra, baġhat profeta tiegħu għand Eli biex iwiddbu u jwissieh imma kien kollu ta' xejn għax l-affarijiet ma nbidlux. Il-profeta wissih li, jekk ma jirrangawx l-affarijiet, uliedu kienu ser imutu flimkien u l-familja tiegħu qatt ma jkollha xjuħ aktar fiha għax kollha jmutu fl-aħjar ta' ħajjithom. Il-profeta wissih ukoll li Alla kien ser jagħzel qassis ġdid biex qatt iżjed ma jkun hemm qassis mill-familja ta' Eli. Imma Eli webbes rasu u baqa' ma kkastigax lill-uliedu u ħallihom ikomplu fil-ħażen tagħhom.

Meta Samwel kiber u sar magħruf bħala profeta, l-Iżraeliti ġġieldu mal-Filistin u dawn ħarbtuhom. Għaldaqstant, l-Iżraeliti talbu lil Eli biex, meta jerġgħu jmorru jiġġieldu, jibgħatilhom l-Arka magħhom. Għall-ewwel, Eli ma riedx imma, imbagħad, ċeda u mhux biss baġtilhom l-Arka t'Alla imma baġhat anki lill-uliedu biex jakkumpanjawha. Meta l-Filistin semgħu li l-Iżraeliti kellhom l-Arka magħhom, kważi qatgħu qalbhom imma, imbagħad, għamlu l-kuraġġ, attakkawhom u, mhux biss rebħulhom, imma ħadulhom l-Arka u qatlu liż-żewġ ulied ta' Eli.

Suldat mit-tribu ta' Benjamin ħarab mit-taqbida u baqa' sejjer sa Silo fejn wasal dakinhar stess u sab lil Eli fuq sigġu ħdejn biebu jistenna b'qalbu ttaqtaq minħabba l-Arka u s-suldat irrakkuntalu x'kien ġara minn uliedu u mill-arka. Meta Eli sema' li l-Filistej kienu ħadulhom l-Arka, tant ħadha bi kbira li waqa' lura, kiser għonqu u baqa' mejjet fil-post.

Premju Anzjanità Attiva 2019

Thabbru r-rebbieha ta' Premju Anzjanità Attiva 2019 fis-serata finali ta' dan il-premju prestiġjuż imtella' mis-Segretarjat Parlamentari għal Persuni b'Diżabilità u Anzjanità Attiva taħt il-patroċinju distint tal-President ta' Malta, George Vella.

Għal din l-edizzjoni ta' dan il-premju dahlu rekord ta' nominazzjonijiet, b'total ta' 94 persuna nominata.

Is-Segretarju Parlamentari għal Persuni b'Diżabilità u Anzjanità Attiva Anthony Agius Decelis qal li dan ir-rekord hu proprju ċertifikat ħaj tal-anzjanità attiva fis-soċjetà tagħna u turija ta' kemm-il politika tagħna qed tħalli

l-frott mixtieq. Semma li l-ħidma tas-segretarjat parlamentari tħares lejn l-anzjanità attiva b'mod holistiku. Is-Segretarju Parlamentari sostna li "dan kollu jiżgura li l-kwalità tal-ħajja tal-anzjani tkompli tissahħaħ għax verament nemmnu fid-dinjità tal-anzjani tagħna".

Is-Segretarju Parlamentari Agius Decelis zied f'din il-ġimgħa dedikata lill-anzjani tnedew diversi inizjattivi li jkomplu jsahħu l-anzjanità attiva u s-solidarjetà intergenerazzjonali. Premju Anzjanità Attiva hu l-qofol ta' dan kollu għax jirrikonoxxi lil dawk l-anzjani, persuni oħra u organizzazzjonijiet li jaħdmu sabiex il-prinċipju tal-anzjanità attiva jkompli jissahħaħ u l-benefiċċji li ġġib magħha l-anzjanità attiva jitgawdew mis-soċjetà kollha.

Is-Segretarju Parlamentari rringrazzja lill-bord tal-għażla magħmul minn Alex Gobey, Carmel Sammut, Karen Muscat, u Ronald Zaffarese, u mmexxi mill-Professur Carmel Borg.

F'diskors qasir tal-okkażjoni, il-President ta' Malta, George Vella, irringrazzja lis-Segretarju Parlamentari Anthony Agius Decelis tal-istedina u ħa l-opportunità biex isellem lis-segretarju parlamentari għall-ħidma li qed iwettaq fost l-anzjani u l-persuni b'diżabilità.

Il-President qal li jieħu gost jara l-passi li qed jittieħdu sabiex tittaffa s-solitudni li taħkem lil xi wħud speċjalment dawk li jhossu n-nuqqas tal-familja matul il-ġurnata, u rrefera għall-attivitajiet sfieqa organizzati fiċ-ċentri ta' matul il-jum immexxija mill-Anzjanità Attiva u mill-Kura l-Komunità.

Il-President George Vella temm id-diskors tiegħu billi feraħ lill-anzjani rebbieha u raddilhom ħajr f'isem il-poplu Malti għall-kontribut siewi li jagħtu lis-soċjetà Maltija.

Ir-rebbieha tal-Premju Anzjanità Attiva 2019 huma:

Premju Anzjanità Attiva: Patri Dijonisju Mintoff
Premju Koppja Miżżewġa: Nikol u Mary Baldacchino
Premju Anzjanità Akkademika: Paul P. Borg u Professur Stanley Fiorini
Premju Anzjanità Sportiva: John Magri
Premju Mudell Ideali: Maestro Paul Abela
Premju Anzjanità Kulturali: Freddie Portelli
Premju Solidarjetà Intergenerazzjonali: *Special Olympics Malta*
Premju Life Time Achievement: Anġlu Fenech u Maria Camilleri

